

Ann-Mari och Per Sennerfeldt

FOSTRAN TILL VUXEN

Några tankar och miljöupplevelser vid 70-talets slut

Detta är delrapport nr 6. Den har utarbetats av Stockholms
kommuns utredning om social utslagning och ekonomisk
brottslighet.

Stockholms kommun, utredningen om social utslagning
+ och ekonomisk brottslighet. Olämpliga ungdomsmiljöer... }

Rapp
144

FÖRORD

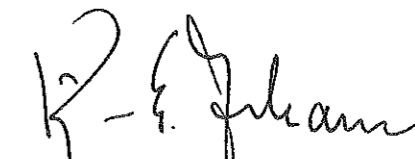
Delutredningen olämpliga ungdomsmiljöer ingår i det större utredningsprojektet om social utslagning och ekonomisk brottslighet.

Ann-Mari och Per Sennerfeldts "Fostran till vuxen" publiceras inom ramen för kartlägningsarbetet av de olämpliga ungdomsmiljöerna i Stockholm. Författarna diskuterar och värderar miljöer och situationer, som påverkar dagens tonåringar och andra unga. De tar upp företeelser och stämningar, som det kan vara svårt att belysa i ett traditionellt utredningsarbete. Utifrån sina social- och kulturpolitiska värderingar formulerar Ann-Mari och Per Sennerfeldt "några tankar och miljöupplevelser vid 70-talets slut".

Författarna har skrivit de flesta av rapportens avsnitt tillsammans. I några fall står en av författarna för innehållet. Detta anges då.

I början av 1980 påbörjas arbetet med förslag till åtgärdsprogram, som sedan skall överlämnas till kommunstyrelsen. Det nu föreliggande materialet ingår i underlaget till denna programskrivning.

"Fostran till vuxen" har behandlats inom delutredningens arbets- och referensgrupp. Efter diskussioner i gruppen har författarna bearbetat den första versionen. De svarar själva för den slutliga utformningen.

Kjell E Johanson

Rapp,
144

Social utslagning och ekonomisk brottslighet

Utredningen "Social utslagning och ekonomisk brottslighet" har delats upp i tre delutredningar:

1. Delutredningen om den organiserade ekonomiska brottsligheten (utredningsledare Kjell E Johanson).
2. Delutredningen om fastighetshandelns samband med ekonomisk brottslighet (utredningsledare Ulf Lygnell).
3. Delutredningen om olämpliga, passiverande och destruktiva ungdomsmiljöer (utredningsledare Kjell E Johanson).

De tre delutredningarna kommer att utmynna i ett förslag till åtgärdsprogram, som skall överlämnas till Stockholms kommunstyrelse i början av 1980.

Arbets- och referensgruppens sammansättning

För delutredningen om de olämpliga ungdomsmiljöerna finns en särskild arbets- och referensgrupp. I denna ingår:

bitr. socialdirektör Kjell E Johanson, socialförvaltningen (utredningsledare, ordförande)

tf avdelningsdirektör Jerzy Sarnecki, Brottsförebyggande rådet (vetenskaplig ledare)

forskarassistent Eva Göransson (utredare)

sekreterare Gabrielle Ljungberg, socialförvaltningen (adm sekreterare)

sekreterare Lars Alexandersson, Brottsförebyggande rådet

konsulent Lars Gauffin, skolförvaltningen

sekreterare Torbjörn Hallström, föreningsrådets samarbetsorgan i Stockholm (FRIS)

sociom Lena Johansson, fritidsförvaltningen

fritidsledare Helena Johnsson, SKAF:s avd 1 sekt. 4

kriminalkommissarie Bengt Nilsson, polisen

sekreterare Hanna Olsson, prostitutionsutredningen

1:e sekreterare Ove Rådberg, socialförvaltningen

konsulent Ynve Sjöberg, Midsommargården

personalchef Sven-Olof Skoog, nykterhetsrörelsens samorganisation i Stockholm (NSO)

fritidskonsulent Gunnar Nelsäter, SSR fritid

tf fritidskonsulent Sif Wallin, SKTF:s förvaltningsförening 7

konsulent Inger Zetterström, Stockholmsungdomens samarbetsorganisation (SUS)

intendent Nils Öst, fritidsförvaltningen

PUBLICERADE RAPPORTER

Utredningen om social utslagning och ekonomisk brottslighet publicerar fortlöpande delrapporter. Nedanstående förteckning visar vilka som hittills utkommit.

Delutredningen om den organiserade ekonomiska brottsligheten

1. Illegal klubbverksamhet - en kartläggning av spel- och spritklubbar i Stockholm (Leif Persson, Rolf Åström)
2. "Svarttaxi" - en kartläggning av illegal taxiverksamhet i Stockholm (Leif Persson, Rolf Åström)
3. Illegal vadhållning - en kartläggning av "bookmaking"-verksamheten (Leif Persson, Rolf Åström)
4. Narkotikamarknad och förmögenhetsbrott (Leif Lenke)

Delutredningen om fastighetshandelns samband med ekonomisk brottslighet

1. Fastighetsspekulationen och tillståndslagen
2. Tillämpningen av tillståndslagen första halvåret 1978. Tillståndslagen och aktieförvärv i fastighetsbolag
3. Svart lägenhetsförsäljning i Stockholms innerstad
4. Fastighetsspekulationen i Stockholm - omfattning, prisutveckling, struktur

Delutredningen om olämpliga, passiverande och destruktiva ungdomsmiljöer

A. DELRAPPORTER

1. Redovisning av olämpliga ungdomsmiljöer (Lena Ekman, Yvonne Rosendahl, Jerzy Sarnecki)
2. Några stockholmsungdomar i närbild (Marta Szebehely, Jonas Wall)
3. Bildrapport från innerstan (Stefan Teleman)
4. Möjligheter och begränsningar i uppsökande verksamhet (Marianne Borgelin)
5. Stockhoms mörka sida - Olämpliga ungdomsmiljöer genom fältarbetarnas ögon (Lisen Jones, Jerzy Sarnecki)
6. Fostran till vuxen (Ann-Mari och Per Sennerfeldt)
7. Arbetslöshet efter grundskolan (Margareta Ljungstedt och Ina Zimmerman)
8. Svar med betygsavskrifter och meritförteckning (Irma Jensing)
9. Sociala dikter (Alexander Weiss)

(forts)

B. DEBATTSKRIFTER

1. Kolla kulturen (Margareta Borgelin)
2. "Sex är inte någon känsla längre" (Lena Johansson, Lisa Sand)
3. Marknadsgyckel - om ungdomen på arbetsmarknaden (Roland Larsson)
4. Idrottsrörelsens sociala ansvar (Åke Strömbäck)
5. I nattens ljus - Dans i Sverige 1979 (Lotta Silverhjelm och Per Strandberg) i samarbete med Statens ungdomsråd
6. Alkohol bland ungdom i Stockholm (Kalle Gustafson)

Ann-Mari Sennerfeldt

är studentkurator i Uppsala. Hon har tidigare arbetat som familjerådgivare, skolkurator vid grundskolans högstadium och kurator vid kvinnoklinik, är ledamot av RFSU:s förbundsstyrelse, brukar medverka vid kurser och konferenser med föreläsningar framför allt i samlevnadsfrågor.

Per Sennerfeldt

är skolöverläkare vid skolöverstyrelsen. Han har tidigare varit förste skolläkare i Gävle, läkare vid ungdomsmottagning, brukar medverka vid kurser och konferenser med föreläsningar framför allt i drogfrågor, medverkar i böcker och skrifter med artiklar om tonåringar och droger.

Ann-Mari och Per Sennerfeldt

är gifta med varandra och har fyra barn som nu är vuxna. Därför kan de nu för tiden allt oftare arbeta tillsammans i tal och skrift.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Olämpliga ungdomsmiljöer	11
Utveckling	12
Sverige för hundra år sedan	12
Underklassens barn	13
Överklassens barn	14
Livslinjen	15
Recentior på nytt	19
Milstolper och riter	24
Uppväxtvillkoren i dag	24
Gränsen mellan arbete och bostad	26
Det differentierade samhället	26
Ny i Sverige	29
Gränsen mellan arbete och fritid	31
Vilka vuxna ser barnen	31
Per Pendlare	38
Sardinen på tunnelbanan	40
Kärlek och sexualitet	41
Undersökningar om våra sexaulvanor	44
Klara Norra	50
Kunskap	52
Vad kan vi göra?	53
Skolhälsovården och kostfrågorna Appendix 1	
På hamburgerrestaurangen Appendix 2	
Hälsan i skolan Appendix 3	
Litteraturförteckning	

OLÄMPLIGA UNGDOMSMILJÖER

Olämplig ungdomsmiljö är en miljö

- som skapar behov som inte behöver tillfredsställas
- som försummar att tillfredsställa grundläggande behov
- som hindrar en utveckling till jämställdhet mellan man och kvinna
- som hindrar barn att se tydliga vuxna
- som bryter ner sexuallivet till en akt mellan könsdelar
- som glorifierar våldet
- där falskhet och oärlighet ger vinster men sanning ger förluster

etc

Inget barn har någonsin själv bett om att få bli till. Det är vi vuxna som mer eller mindre planmässigt ordnar så att barnen föds till världen. På våra villkor sker det och på våra villkor växer barnen upp.

Själva är de rättslösa.

Ellen Key skrev redan 1900 om 1900-talet som barnets århundrade, det århundrade då barnen framför andra skulle få komma till tals och få bättre villkor.

Hur har det gått?

I år har FN bestämt att 1979 skall vara barnens år. Nog är det hög tid att ta reda på om barnen verkligen fått det bättre. Århundradet lider ju mot sitt slut.

Barn lever och utvecklas på vuxnas villkor. I barnens värld har de vuxna makten. Men inte alla vuxna har makt. De flestas levnadsvillkor dikteras av ett fåtal.

Utveckling

Ett ord som vi ofta använder och ger en positiv innebörd är utveckling.

I filosofin kallas ett skeende utveckling då dess senare skede och särskilt slutskedet antas vara en värdefull produkt av de tidigare skeendena....
(Bonniers lexikon, 1966)

Utvecklingen går framåt! Framåt borgar automatiskt för att det är mot något bra. Utvecklingen kan inte hejdas!

Men vem driver utvecklingen och åt vilket håll? Levnadsbetingelserna i dag är andra än de var för hundra år sedan. Men har egentligen någonting ändrats i grunden för exempelvis barnen?

Sverige för hundra år sedan

Industrialismen i Sverige "föddes" på 1870-talet. Då levde 90% av befolkningen på landsbygden. 40% av landets innevånare utgjordes av fattiga: backstugesittare, inhysehjon, tjänstehjon och torpare. 5% var

självägande bönder med flergenerationshushåll. Den bild av den trygga bondefamiljen som skildras i Sörgården var ingen verklighetsskildring. För de allra flesta människor var livet hårt och otryggt. Ännu så sent som 1918 auktionerades fattiga bort som mer eller mindre duglig arbetskraft. Storbonden hade lagen på sin sida och den gav honom rätt att dela ut husaga för att kväsa de anställdas självsväld.

Både på landet och i staden bodde man trångt. En man i Norrbotten berättade att hans familj bestående av nio personer bodde i ett enda litet rum som tillika var kök.

I tätorterna utgjordes minst 80% av bostäderna av rum och kök eller mindre. Familjerna var barnrika. Dessutom hade man ofta någon inneboende för att minska hyreskostnaderna.

Underklassens barn

Gränserna mellan över- och underklass var mycket skarpa. Så var också gränserna mellan lärd och olärd. 1842 fick vi en folkskolestadga om skolplikt för alla barn. Men ännu in på 1900-talet fanns barn som inte hade möjlighet till skolgång. De måste i stället gå i tungt arbete.

I en intervju i Dagens Nyheter, 3 febr. 1979, berättar Helge Jonsson om sin uppväxt:

"Barn sågs som ett nödvändigt medel för att klara brödfödan, precis som husdjuren och redskapen. Männen väntade otåligt på att pojkarna skulle växa till sig. 'Där har du snart en dräng', sa grannkarlarna. När Helge och hans syskon traskade hem från skolan i vintermörkret väntade hårt arbete för både pojkarna och flickorna."

I industrin var barnen omtäckta som arbetskraft. Fabriksägaren ansåg sig ha full rätt att betala dem mycket låga löner. De hade ju ingen egentlig försörjningsplikt. Av samma skäl anställdes gärna även kvinnor i industriarbete. I gruvorna kunde man låta gruvgångarna vara smala och trånga, då barn ändå kunde ta sig fram där. För att dra vagnarna med kol eller malm hade man små hästar. Vid rasfara var ordern från arbetsledningen att i första hand rädda hästarna. Dessa var dyrare och svårare att få tag på än barn som det var gott om.

Senast vid 8 års ålder började barnen arbeta. Men 1881 förbjöds industriarbete för barn under 12 år.

Vid 12 år betraktades barnen som vuxna.

Överklassens barn

Var fanns då de rundkindade, lekande eller sysslolösa barn som Carl Larsson målade på sina tavlor? Eller de barn som Anna Maria Lenngren skildrade i sina dikter.

Runda kinder, mod och märg
trevligt hull och livlig färg
luft och frihet, berg och backar,
frisk aptit och nötta klackar,
ingen skytt av konstens tvång,
lust och lekar, fröjd och språng.

(Anna Maria Lenngren, De små på landet)

Fanns de bara i målarens och diktarens fantasi? Nej, de fanns i verkligheten, men de var få. De var barn till godsägaren och fabrikören. Livet för dessa barn tedde sig annorlunda än för underklassens barn. Men därmed är inte sagt att det var bättre. Liksom sina mödrar var de dömda till förvaring i "gyllene burar". Tjänstefolk såg till att hushållet fungerade. Mödrarna tillåts inte utföra några mer handgrip- ligen sysslor. Överklasskvinnans enda sätt att förverkliga sig själv var att föda barn och genom dessa uttrycka sin makt och sitt egenvärde.

Pojkarna uppfostrades till att bli starka och kraftfulla för att en gång kunna ta över faderns rörelse. Bra karl reder sig själv. Själv är bästa dräng. Ensam är stark. Individualismen belönades.

Flickorna lärdes att bli fogliga och tillagsinställda för att så småningom flytta från föräldrahemmet över till sin tillkommandes.

Barnen var prydnadsföremål, ej nyttoföremål som hos underklassen. Vid kalasen kläddes de upp och fick komma in till gästerna efter middagen för att hälsa och sedan strax dra sig tillbaka till de inre regionerna av bostaden.

Denna ytliga bild av välnärda och välklädda överklassbarn och deras sysslolösa mödrar kom att bli en idealbild för arbetarklassen.

Arbete innebar för många ett oerhört slit och upplevdes därför som något ont och negativt. När arbetarna så småningom fick möjlighet att påverka sina villkor, strävade många efter att deras hustrur inte skulle arbeta utanför hemmet. Barnen skulle gå i skola och utbilda sig och inte behöva ägna sig åt tungt och praktiskt arbete.

Livslinjen

Låt oss dra en linje som får symbolisera vårt levnadslopp. I den ena änden finns barndomen, i den andra ålderdomen. Efter barndomen följer ungdomstiden, som sedan går över i vuxenperioden.

Ett par generationer tillbaka existerade inte ungdomstiden. Barnet gick direkt över till vuxenvärlden. Barnuppfostran var det knappt fråga om, snarare yrkesträning.

Så inträffade en förändring. Vi fick en tid som kallades för ungdomstiden. Det är en period, då den unga människan förbereds för inträdet i vuxenvärlden. Den unge är ännu inte en fullvärdig medlem av samhället.

Tidigare kallades pojken yngling och den unga flickan backfish. Men så skedde en glidning i språkbruket. Från att ha varit en beteckning för en viss tidsperiod fick begreppet ungdom stå för en grupp. När vi i dag talar om ungdom menar vi inte en tidsperiod utan stora grupper av människor och det är mycket oklart vilka åldrar vi menar.

När behandlingsassistenterna vid Stockholms läns landsting i våras gick ut i strejk, sade nyhetsuppläsarna i TV att ungdomar från 7 - 30 år drabbades av strejken.

Vid Furuviik utanför Gävle har man delat upp campingplatsen så, att en del reserverats för familjer och en annan del för "ungdomar". Var en familj med tonåringar skall slå upp sitt tält blir oklart.

Vid ishockeyladan i Uppsala finns en särskild ingång till "ungdomsläktaren".

"Ungdomsläktaren" vid Solna fotbollsstadion kallas apberget.....

I pressens bevakning av brott som skett under helgerna talas med förkärlek om "ungdomar" som burit sig illa åt, misshandlat, vandaliserat och gjort inbrott. Det visar sig ofta att dessa "ungdomar" är uppåt 30-årsåldern.

På flera olika sätt befestes föreställningen om att unga människor - "ungdomar" - är kriminella "element", vandaler, ungdomsproblematiker mm. Är det då så underligt att vissa företeelser "tränger allt längre ner i åldrarna"?

Den unga människan blir inte längre en människa av kött och blod utan något farligt och skrämmande. Ett föremål som man skall undvika. "Ungdom" har blivit en isolerad grupp.

Barn och unga behövs inte i arbetslivet längre. Detta är en av orsakerna till att skoltiden blivit allt längre. I dag har produktionen endast användning av högeffektiva vuxna personer, som kan utnyttjas till hundra procent. Vilka behöver man i morgon?

Den som inte orkar med arbetstempot slås snart ut och riskerar att stå utanför arbetslivet. Att omskola människor är inte lönsamt. Det blir billigare att pensionera dem. Vi har i dag 25-åringar, "ungdomar", som redan är pensionärer. Näringslivets behov av arbetskraft avgör hur många människor som skall få arbete. I tider av mindre efterfrågan av arbetskraft ökar gruppen "ungdomar". Så länge man är ung är det inte så viktigt med ett arbete. Man har ju ingen försörjningsplikt. Då kan det vara gångbart att låta människor, som är flera år över tjugo att gå in under beteckningen "ungdom".

På liknande sätt förhåller det sig med kvinnorna och deras villkor. När kvinnan behövs på arbetsmarknaden är det inne att tala om betydelsen av att kvinnorna arbetar utanför hemmet för att skapa sig en egen trygghet och social plattform. Men när det blir mer ont om arbetstillfällena, blir det plötsligt fint att vara kvar hemma och ta sitt ansvar för barnen (barnet?) och deras fostran. Och för marktjänsten åt mannen...

En kvinna som förlorar sitt arbete förlorar också sin daghemsplats. Och har man inte barntillsynen ordnad, kan man inte heller ta jobb utanför hemmet.....

Gränserna mellan livets olika skeden är flytande uppåt och neråt. Allt beror på lönsamheten.

I den andra änden av vår livslinje har vi ålderdomen, som fortfarande betecknar en tidsperiod i livet (liksom barndomen). Vi talar inte om ålderdomar och menar en grupp av gamlingar på samma sätt som vi talar om ungdomar och menar en grupp av unga människor.

Tre barndomar sitter i sandlådan och leker med hink och spade.

Dessa skrämmande, långhåriga, öldrickande ungdomar!

I stadsparken sitter ålderdomarna och matar duvorna.....

Men för övrigt har bägge uttrycken likheter i den meningen att gränserna för vad som kallas ålderdom respektive ungdom är flytande.

Vi har i Sverige i dag 25-åriga pensionärer. Dels kan det vara fysiskt och psykiskt handikappade, dels kan det vara socialt handikappade. Det är människor som aldrig, varken i skolan eller i arbetslivet, fått möjlighet att komma till sin rätt. Människor som aldrig på allvar försökt ta reda på deras förmåga och de har aldrig fått visa vad de duger till. I stället har de förtidspensionerats. Bakom tycks ligga en kortsiktig ekonomisk bedömning som går ut på att det blir billigare så.

Vi tillåter oss att ifrågasätta om denna bedömning är riktig både när det gäller ekonomi och hushållning av mänsklig kraft och förmåga.

På samma sätt som unga människor förtingligats, avskärmats gamla människor från det levande livet. De beskrivs ofta i termer som uttrycker omvärldens nedvärdering av dem.

Vi mötte nyss en kvinna i 40-årsåldern som talade om sin mor som om denna helt saknade förmåga att ta hand om sig själv. Det var så svårt med mamma. Hon grät så ofta och störde dottern med att ideligen ringa och beklaga sig. Hon kunde inte sköta sitt hem till dotterns (!) belåtenhet. Dottern måste gå ärenden, för mamman orkade inte hushålla med sina pengar.
Vi frågade kvinnan: Hur gammal är din mamma?
Hon svarade: 61 år.

Så kryper ungdomsperioden allt högre upp i åldrarna. Och ålderdomen tränger allt längre ner. Gruppen högaktivister, alltså de fullvärdiga medborgarna, minskar. Kraven på vad arbetstagarna skall prestera ökar hela tiden. Alla orkar inte uppfylla dessa fordringar. Arbetsbördan och ansvaret blir allt större för den minskade gruppen i mitten av vår

livslinje. Detta resulterar i att den vuxna, produktiva människan slits alltför hårt och pressas till övermänskliga prestationer.

Hur står det till bland högaktivisterna? Hur klarar ni era svårigheter, problem och kriser?

Hur tränar vi de kommande ledarna i vårt samhälle?

Här följer en tidsbild av deras fostran.

RECENTIOR PÅ NYTT

(Detta kapitel skrivet av Ann-Mari Sennerfeldt)

Året är 1979. En solig dag i slutet av augusti cyklar jag iväg för att skriva in mig som student vid nationen och Uppsala universitet. Det känns egendomligt att som femtioåring göra detta, som för mig och de flesta av mina klasskamrater skedde redan 1948. Högtidligt känns det också. Jag lutar cykeln mot nationshusets vägg och går in.

Jag kommer in i den del av huset där nationen har sina stora fester. Parkettgolvet knarrar, solstrålarna låter dammet dansa på sig. Det en gång så eleganta sidentyget på sofforna längs väggarna ser fläckigt och slitet ut. I väggarna sitter en doft av kall tobaksrök, svett och pyttipanna.

Jag ser ingen människa utan fortsätter genom huset ut på gårdens baksida där en dörr står öppen in till kuratorsexpeditionen. Litet tveksamt går jag in genom dörren och blir vänligt mottagen av en student-ska.

Hon hejar glatt och säger välkommen och visar på ett bord fullt av olika blanketter, ber mig ta av dem och sätta mig ner vid soffbordet. Hon uppmanar mig att börja fylla i dem men säger samtidigt tröstande: "Jag kommer snart och hjälper dig".

Jag börjar fylla de tomma raderna med mitt namn, min adress och vad jag skall läsa. Men det går långsamt. Jag som så många gånger hjälpt människor att fylla i blanketter av alla slag, upplever nu att jag själv ivrigt längtar efter hjälp.

Hur skriver jag på den här blanketten nu då??

Efter en liten stund kommer studentskan och sätter sig bredvid mig. Hon talar om att hon är nationens recentiorsvärdinna och med en ängels tålmod påpekar hon att jag inte fyllt i mitt personnummer på alla ställen. Jag ler litet generat och gör som hon visar att jag skall göra.

Så skall jag fylla i ett kort med frågor om mina fritidsintressen. Därefter säger hon: "Nu tänkar jag berätta för dig om allt roligt som vi gör här på nationen". Och så kommer en lång uppräkningslista av sexor, gasker, skutt med vin, inspektorsmiddag med frack och lång

klänning och 100:- kuvertet, och pubdans med starköl, luciafest med glögg, herrmiddag och damsupé och torsdagsärter med punch.

Jag känner att i den här uppräknigen ligger för det första en mycket tillåtande inställning till bruket av alkohol i alla sammanhang. För det andra en positiv inställning till traditionella könsrollsmönster: herrmiddagar för enbart herrar, då damerna får komma en stund och hitta på något trevligt åt herrarna. Och damsupéer, där det är herrarnas tur att överraska damerna. Dessutom en stark värnads för auktoriteter. Ty inspektorsmiddagen omtalas med en värdig och långsam stämma.

Något förvirrad lämnar jag kuratorsrummet. Det känns som om tiden stått stilla. Romantiken kring studentlivet, den instängda atmosfären, avståndet från dagens pulserande liv får mig att slå upp min fickkalender för att kolla vilket år det är. 1948 eller 1979?

Tiden har stått stilla.

Några dagar senare cyklar jag genom studentstaden. Det är valår och valmånad. Utanför Rackarbergspuben har socialdemokraterna och moderaterna satt upp varsin stuga, där de delar ut röstsedlar och valmaterial till de studenter som passerar utanför. På en annonstavla på en lyktstolpe läser jag följande i svart text mot vit botten:

(s) vill antagligen höja spritskatten
också.....
Rösta borgerligt!
Studentföreningen Heimdal.

Åter några dagar försvinner. En kväll i september beger jag mig till recentiorsmottagningen på en av Uppsalas studentnationer. Jag skall presentera studenternas hälsovård.

Nere i vestibulen har en av nationsfunktionärerna placerat sig vid ett bord för att sälja sexabiljetter. En mycket ung student skall köpa sin biljett och blir tillfrågad om han inte skall ha någonting att dricka till maten. Pojken ser tveksam ut och ler litet osäkert, varför biljettförsäljaren som känner till hur det går till i studentlivet tar kommandot och bestämmer att den yngre kamraten måste ha avec till kaffet.

Sen säger han med den slipade försäljarens övertalningsförmåga: "Och så tycker jag du skall ha en snapsbiljett och en halva också, för jag försäkrar dig, broder, att snapsen ger mersmak".

Recentioren lyder och hivar upp pengarna.

Jag undrar vilka tankar som rör sig i hans huvud. Vill han ha allt det där? Har det varit hans eget val - och ett medvetet sådant?

När jag sedan går mot bussen läser jag på en affisch, uppklistrad på en husvägg. Där uppmanas studenten att varje lördag eftermiddag komma till en viss nation för att njuta av kaffe och punch.

Studentvärden är en "ungdomsmiljö". De som befolkar den världen kommer så småningom att utgöra de tongivande kretsarna i landet:

lärare
läkare
ingenjörer
apotekare
veterinärer
agronomer
ekonomer
präster
etc
etc

Dagens Nyheter 23 juli 1979

Nervmedlen ökade i fjol

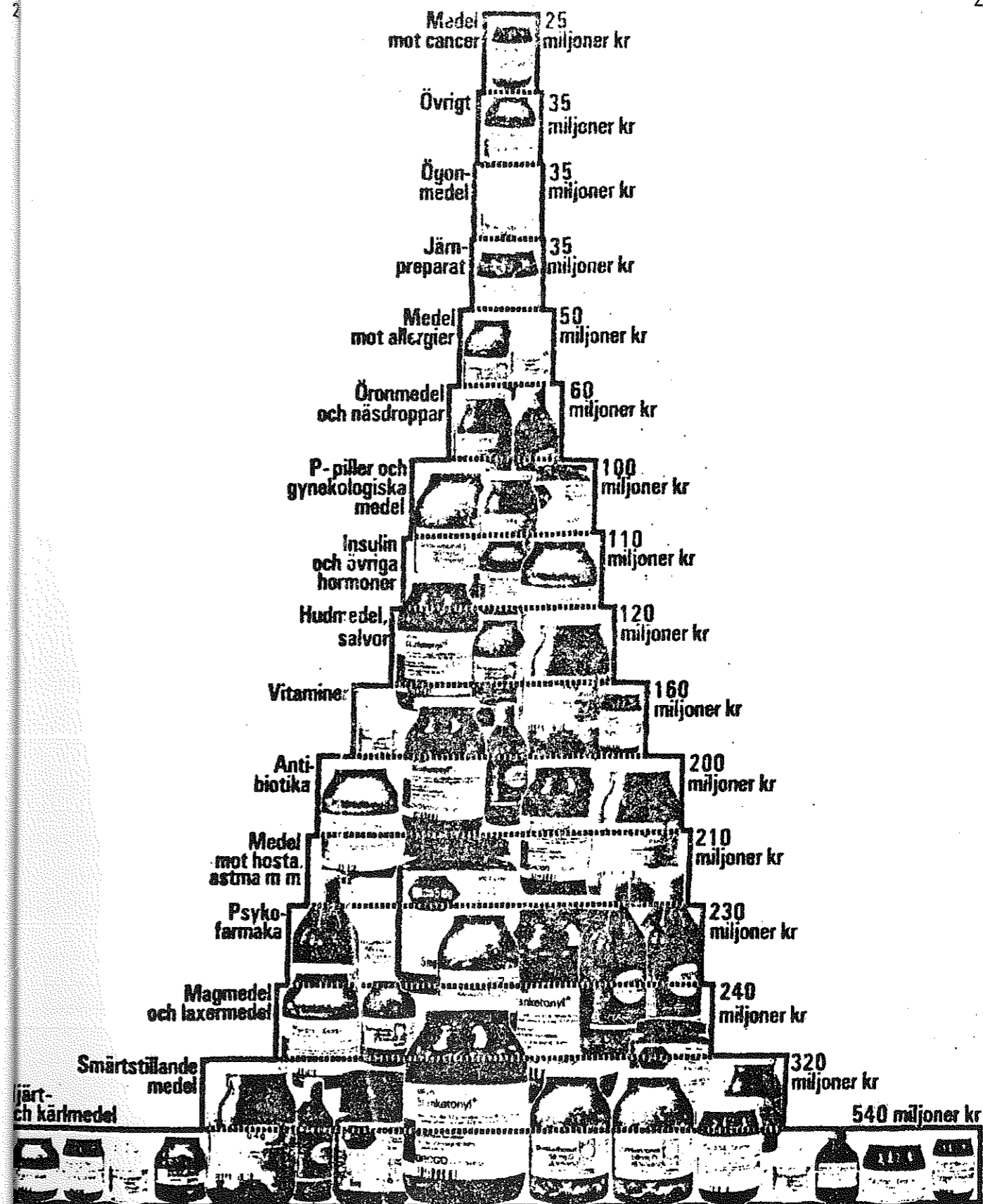
Försäljningen av psykofarmaka ökade förra året med ca 2 procent, den första ökningen under 1970-talet, enligt AB Läkemedelsstatistikens rapport om försäljningen till apoteken.

Under förra året såldes 762 milj tablett av psykofarmaka till apoteken mot nära 870 milj 1971. För de flesta stora grupper har det skett en minskning. Barbiturater (sömnmedel) och centralstimulerande medel, inkl apatitnedsättande medel, har sedan 1971 minskat med 50 resp 60 procent. Gruppen neuroleptika (medel mot psykoser) och kombinationspreparat av smärtstillande och lugnande medel visar dock på i stort sett oförändrade försäljningssiffror.

Värde mässigt är psykofarmaka den tredje största läkemedelsgruppen. Största andelen av läkemedelsbolagens totalförsäljning är medel mot cirkulationsrubbingar (t ex hjärtmediciner och urindrivande medel) med 18 procent av försäljningen. Därefter följer medel mot infektioner (t ex penicillin och sulfapreparat) med drygt 9 procent. Psykofarmaka står för 8 procent av försäljningen.

Läkemedelsindustrins försäljning till apoteken i Sverige uppgick förra året till 2 022 milj kr räknat i apotekens inköpspriser. Av ökningen på 13 procent är 9 procent prisökningar medan 4 procent är volymökningar. De läkemedelsgrupper som ökat mest är insulin, antacida (syranutraliserande medel för t ex magsårspatienter) samt infusionslösningar. Ökningarna beror till största delen på höjda råvarupriser.

Utländska tillverkare svarar för 50 procent av försäljningsvärdet, 5 svenska läkemedelskoncerner för 48 procent medan 2 procent av preparaten tillverkas vid apoteken.

(Illustration: Peter Wider)

6 köpte läkemedel för tre miljarder kr i Sverige under 1977, enligt färsk statistik från Apoteksbolaget. Läkemedelspyramiden är de olika preparatgrupperna i storleksordning nedifrån och uppåt. Priserna är apotekens försäljningspris över disk.

MILSTOLPAR OCH RITER

I andra kulturer än vår använder man än i dag vissa invigningsriter för att markera övergången från barn till vuxen.

En vuxen är

- köns mogen
- kan försörja sig själv
- tar ansvar för en egen familj
- har en världsåskådning

Detta är en fullvärdig medlem av samhället.

Konfirmationen utgjorde tidigare hos oss en sådan rit. I samband med denna fick pojken bära långbyxor och ta sin första sup. Flickan fick sätta upp håret och gå på dans.

Han konfirmerades, fick långbyxor och klocka och blev i och med detta i ett enda slag betydligt mer vuxen än han varit dagen innan.

(Gustav Hellström: Carl Heribert Malmros)

Skolgången upphörde och man gick direkt ut på arbetsmarknaden och kunde genom eget arbete bidra till sin egen och familjens försörjning. Studentexamen för de besuttnas barn, värnplikten och myndighetsdagen var andra sådana milstolpar.

Hur markeras i dag inträdet i vuxen världen?

Dagens riter - 18 år för inköp av öl, 20 år för tillträde till systembolaget - verkar vara mer kopplade till droger än tidigare. De vuxnas drog beteende mutas in långt före det ekonomiska oberoendet blivit nått. Samtidigt som drogvanorna är inträdesbiljetten till vuxenheten blir de en flykt från livets verklighet.

Drogerna är i dag också lättillgängliga. Det permissiva (tillåtande) samhället har utvecklats snabbt sedan femtiotalets början. För allt fler tenderar flykten till drogerna att ersätta inträdet i vuxenheten. Utslagningen ökar.

Uppväxtvillkor i dag

På vilket sätt kommer barnen i kontakt med vuxenvärden? Varifrån får de sina vuxenbilder?

Förr kom barnen tidigt på ett handgripligt och ibland brutalt sätt i kontakt med vuxna och deras värld. Upp till fyraårs åldern fick barnen vara små barn och leka men därefter började allvaret. Flickorna fick följa kvinnorna i deras arbete och pojkarna följde männen. Männens och kvinnornas arbetsuppgifter var klart avgränsade från varandra. Männen var mycket tydliga i sin mansroll och kvinnorna i sin kvinnoroll.

Helge Jonsson berättar vidare:

"Det var en skam för en man eller pojke att hjälpa till med hushållsarbetet och korna. Det var ojämnt fördelat, för männens arbete var säsongbetonat medan kvinnorna hade det hårt jämt. Men det föll aldrig männen in att hjälpa kvinnorna när de själva hade lättare sysslor. Den enda hemsysslan för oss pojkar var att dra separatorn. Men vi hade tunga utomhussysslor i stället. Hugga oändliga mängder ved, bära vatten och foder till korna".

Vuxna var vuxna och uppförde sig med allvar och färdighet. De försökte sig inte på att spela någon slags roll som kompis med de unga, som många vuxna gör i dag.

För ett par generationer sedan var gränserna mellan arbetstid och fritid flytande. Fritiden var mycket knapp. Den mesta tiden gick åt till arbete. Avstånden mellan bostad och arbetsplats var korta. Barn och vuxna levde tätt inpå varandra, vilket medförde att barnen tidigt blev delaktiga av och vittnen till de vuxnas liv.

Däremot fanns det andra mycket skarpa gränser mellan grupper. En var mellan män och kvinnor. En tydlig mansvärld och en lika tydlig kvinnovärld. För pojken och flickan skedde en tidig och klar uppdelning här.

Likaså var gränsen skarp mellan lärd och olärd och mellan fattig och rik. Det var allmänt accepterat att var och en skulle hålla sig inom den grupp där man blivit född. Den som försökte något annat blev hårt kritiserad och snabbt återförd till ordningen.

De gränser som förr var mycket skarpa mellan man och kvinna, mellan fattig och rik, mellan lärd och olärd kan i dag synas utplånade eller mindre tydliga. Det finns uttalanden och deklARATIONER om mäns och kvinnors lika rättigheter. Förekomsten av bil, tv, sommarstuga och utlandssemesterar finns inom alla samhällsklasser. Alla barn skall gå i skola nio år oavsett föräldrarnas yrke och status. Alla har sitt,

man behöver inte gå och låna av grannen.

Finns det i dag några tydliga och skarpa gränser i samhället?

Gränsen mellan arbete och bostad

Under 1900-talet har nästan ett halvt folk flyttat från bondbyar, torp och stugor till tätorter, höghus, radhus och förortsvillor. I dag bor endast 20% av befolkningen på landet och i mindre orter. Alla andra har tvingats in till städer och större tätorter.

Varje år flyttar en halv miljon svenskar över församlingsgränserna. Föräldrarna lämnar sin ursprungsmiljö, där de inte längre kan få arbete. De tvingas in till tätorterna, till ett boende som de inte är vana vid. De känner sig inte hemma. Släkt, vänner, natur och invanda förhållanden försvinner och de upplever främlingskap, otrygghet och isolering. De tar åtminstone fem år innan man hunnit bygga upp ett nytt kontaktnät.

Den enda fasta punkten blir den egna bostaden och den lilla - allt mindre - kärnfamiljen, som skall tillgodose alla de behov som förut blev tillfredsställda på flera andra sätt.

Detta påverkar naturligtvis barnen. Inte nog med att man lämnat sin hembygd - man förlorar också möjligheten att söka sig tillbaka för att finna sina rötter. Hemtrakten har förändrats. Det går inte att känna igen sig, när man återvänder. Fabriken är riven och huset där man föddes står förfallet och gapar mot en med sönderslagna fönsterrutor.

Allra värst har våra invandrare det, som förlorar kontakten med sitt ursprungsland, sin kultur, sitt språk och inte hittar någon samhörighet med det nya landet och dess invånare.

En man från Grekland sa till oss: "Jag vet inte var jag hör hemma. Jag hör inte hemma i Grekland och inte i Sverige. Mitt hemland ligger ingens stans".

Det differentierade samhället

Det differentierade samhället ger "en funktionsuppdelning av de olika bebyggelseelementen även på de mindre industriorterna, med slutna

industriområden, med särskilda områden för centrumfunktioner och med bostadsområden" (Ymer, årsbok för svenska sällskapet för antropologi och geografi, 1966).

Redan på femtio- och sextiotalen kritiserades det differentierade samhället, eftersom arbetsplats och bostad kom att ligga alltför långt ifrån varandra. Detta hindrade framför allt kvinnorna att komma ut i förvärvsarbete.

I stockholmsförorten Vällingby planerade man arbetsplatser nära bostadsområdet. Man följde en idé som kallades ABC-staden: arbetsplatser, bostäder, centrum som en enhet.

Men de kommunala myndigheterna hade ingen möjlighet att styra företagens utbyggnad av arbetsplatser på en viss plats vid en viss tidpunkt. Företagen investerar när och var det är mest lönsamt för dem. Därför kom arbetsplatserna i Vällingby att byggas senare än bostäderna. De som flyttade till Vällingby hade inte någon möjlighet att få arbete där utan fick söka sin utkomst på andra ställen. Idén att knyta arbetsplatser till förorterna kom därmed att förfuskas.

ABC-staden har alltså länge funnits i tanken och då och då i debatten. Men från debatt till verklighet är ofta steget stort. Planerarna anpassar sig till de förutsättningar som passar företagen. Arbetsplatserna finns på särskilda områden, där företagen kan bygga ut i den takt de önskar.

Det differentierade samhället tar dåligt hänsyn till människans behov.

Fortfarnade bygger vi alltså sovstäder, som på dagarna töms på nästan all vuxen (fortfarnade mest manlig) befolkning. Kvinnorna med de små barnen blir kvar i området om dagen. Isoleringen känns ofta påtvingad och påverkar säkert barnen.

De flesta barn har i dag föräldrar, som har långa resor till och från bostaden och arbetsplatsen. Barnen vet ej vart föräldrarna tar vägen, vet ej hur deras arbetsplats ser ut eller vad de gör.

De vuxna i arbete, som barnen ser, är barnspecialisterna. Barnsköterskor, förskollärare, lärare, fritidspedagoger. I stor utsträckning består dessa yrkesutövare av kvinnor. Barnen ser också en och annan

manlig busschaufför och kvinnlig snabbköpskassör. Andra yrkesutövare ser de inte mycket av. Föräldrarnas arbetsplatser ligger för långt bort för att barnen skall ha möjlighet att besöka dem. Dessutom anses en del arbetsplatser vara så farliga att barnen inte släpps in.

De studiebesök som barn från förskolor och skolor får göra är till kontorsarbetsplatser eller mera romantiskt spännande sådana som brandkår och liknande.

Vad vanliga vuxna jobbar med ser barnen sällan. Inte heller ser de hur män och kvinnor går i arbete tillsammans.

NY I SVERIGE

Familjen A är våra vänner. Vi lärde känna dem för några år sedan. De hade nyss kommit till Sverige som politiska flyktingar och hamnade av en slump i staden G.

Familjen består av pappa B, mamma L, dottern S och sonen G, som föddes sedan de kommit hit.

De fick snabbt en bostad i ett rivningshus, där de levde tillsammans med några andra flyktingfamiljer från samma land. B började på AMU-centret, först en förberedande kurs, där han fick lära sig grunderna i det svenska språket, sedan en yrkesutbildning. L var gravid och vistades långa tider på sjukhuset på grund av sjukdom.

Familjen A fick kontakt med några svenska familjer. De hjälpte dem att lära känna den svenska kulturen och förbättrade deras språkkunskaper. De svenska familjerna lärde om deras kultur i ett land bortanför turiststråken.

B blev så småningom färdig med sin yrkesutbildning. Då var G född och mamma L hade fått arbete som städerska.

B fick inget jobb i sitt yrke. Marknaden var mättad. B klarade inte av att gå arbetslös. Det stämde inte med hans uppfattning om mannen att han skulle gå hemma och hustrun arbetade. Därför sökte han jobb på andra orter. Ganska snart fick han ett arbete i Stockholm, okvalificerat och lågbetalt men ändå ett arbete. Hustrun tog avsked från sitt jobb och familjen flyttade. Dottern S och sonen G lämnade sina dagisplatser.

De fick en våning i Rinkeby. Balansen i familjen var återställd. B jobbade och L var hemmafru, men efter en tid fick hon ett jobb, okvalificerat och lågbetalt men ändå ett jobb. S kom efter ansträngningar från familjen in på lekskola. Men G fick ingen plats på dagis. Han fick dagmamma i stället. Hon var finsktalande, kunde ingen svenska. A och L kunde inte tala med henne.

En månad efter det familjen flyttat besökte vi dem. Det var vårt första besök i Rinkeby någonsin. Det var ytligt sett ett välordnat område. Men stämningen på gården och dofterna påminde oss om upplevelser från ett slumområde i Mexico City några år tidigare.

Vi var glada att se varandra igen. Men vi hade fått svårt att kommunicera. Både pappa B och mamma L hade tappat sitt svenska språk. S hade det mesta kvar. G kunde inga svensk ord.

Varför hade detta hänt?

En blick på namntavlan i porten gav en del av svaret. Det var lika många nationaliteter som namn. Men ingen svensk familj bodde där.

Familjen levde helt isolerad. Inga svenska vänner i närheten längre. Deras landsmän bodde ganska långt därifrån och ekonomin tillät inte resor så ofta och inte heller utflykter i det svensk landskapet eller till storstadens familjenöjen som Skansen och muséer. De visste inget om den stad de hamnat i.

De hade förlorat sig i det förlovade landet.

Nåja, det redde upp sig så småningom. Men på ett ganska halsbrytande sätt.

GRÄNSEN MELLAN ARBETE OCH FRTTID

Uppdelningen mellan arbete och fritid är i dag skarp. När barnen ser sina vuxna är det fritid. Föräldrarna är hemma för att koppla av. Många vuxna kopplar av med hjälp av alkohol. Barnen lär sig snabbt att alkohol är ett måste för att den vuxna människan skall känna sig ledig. Ledigheten fyller den vuxne sedan - förutom med alkohol - med ett passivt tv-konsumerande eller ett hyperaktivt sysslande med bil-tvätt eller villabyggnade, där barnen stör och är i vägen.

Hur ofta händer det att hushållsarbetet görs till en bra aktivitet som vi gör gemensamt? Här försummar vi istället ett tillfälle till gemenskap och förvärvande av kunskap. Alla bör klara sin egen mark-tjänst. I stället är det fortfarande så att en vuxen (gissa vilken) har allt ansvar.

Vi kan dela på arbetet - och det ger mycket mer. Vi löser en arbets-uppgift ihop, vi ser ett resultat som är konkret. Det ger oss en möjlighet att illustrera hur något produceras för att sedan konsumeras. Annars är ju vägen mellan produktion och konsumtion i dag så lång och invecklad att varken vuxna eller barn kan förstå sammanhanget.

Vilka vuxna ser barnen?

Barn och unga ser ganska litet av vuxna människor som arbetar tillsammans. Vilka vuxna ser de?

Två miljoner av Sveriges befolkning är mellan 0 och 15 år. De flesta barn är redan vid treårs åldern regelbundna tv-tittare. 16% av förskolebarnen ser på tv mer än tre timmar varje dag och 8% av skolbarnen ser på tv mer än fem timmar per dag. Underklassens barn ser på tv mer än sina kamrater från medel- och överklass. Detsamma gäller föräldrarna.

Via tv-serierna, huvudsakligen inköpta från USA, får de unga en bild av män och kvinnor som konserverar fördomar och myter.

Män är starka och tuffa, klarar alla svårigheter med ett överlägset hänflin och en rak höger eller ett välriktat skott mot motståndarens huvud. De dricker omåttliga mängder alkohol och kör sedan omkring i snabba bilar.

Kvinnorna finns med i bakgrunden. Deras hysteriska skratt bildar en ljudeffekt till männens bedrifter. Ibland visas en framgångsrik yrkes-

kvinnan. Men när mannen uppenbarar sig på scenen släpper hon direkt sin arbetslivsroll och följer honom hängivet till världens ände.

Ofta skildras hur kvinnan kommer in i en mans liv och blir hans räddning. Hon blir den som gör det möjligt för honom att förverkliga sig själv. Endast inför henne vågar han visa sina innersta känslor, endast hos henne kan han någon gång visa sig svag och rädd. Hon är då den som stöder honom helhjärtat, skänker honom ny styrka och stärker hans självförtroende.

Vem skänker kvinnan ökat självförtroende?

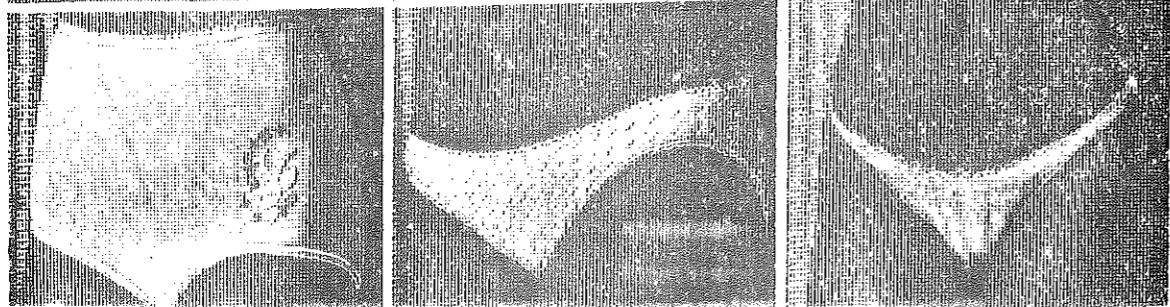
I de veckotidningar för både yngre och äldre män och kvinnor som varje vecka väljer fram ur kioskernas luckor skildras också en falsk och förljugen värld. Människorna driver omkring i en plastad lyxtillvaro, som inte har något samband med vardagslivet. I kvinnotidningarna omhuldas myten om kvinna som ett objekt för mannens välbefinnande. Men det sker inlindat och under sken av att kvinnan själv har behov av det och att det är för sin egen skull hon skall använda de rätta färgerna på sin makeup, laga den godaste kärleksmåltiden och virka den skiraste sovrums Gardinen.

Myten om den goda modern och det gulliga barnet odlas också liksom mannens behov av våld, brott och snabba pengar. Vi skall inte tro att alla dessa skildringar inte påverkar läsarna. Utan att vi märker det, tar vi intryck och våra fördomar befestas ytterligare.

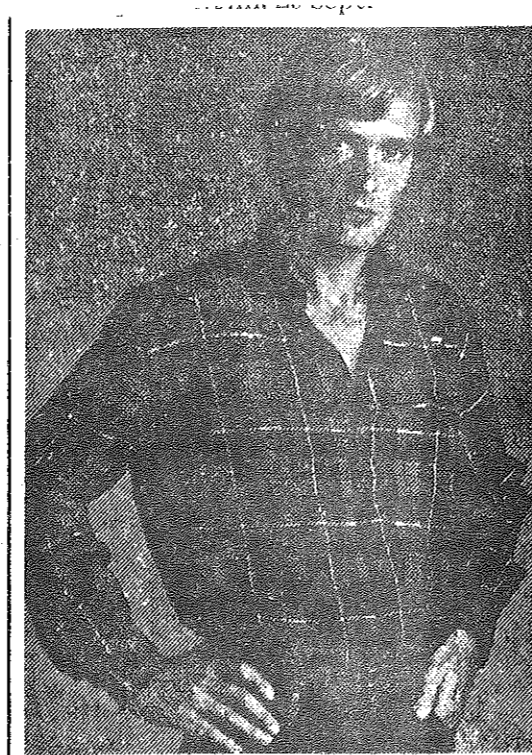
Men också dagstidningarna hjälper till att konservera myter. Annonserna får ett alltmer traditionellt pornografiskt innehåll. Kvinnan är ett objekt av skönhet, oskuld och synd i blandning. Mannen är den virile.

Några bilder ur Dagens Nyheter måndagen den 14 september 1979.

Nätta &
 U
 He
 la
 u
 b
 r

Dessa bilder är inte unika. Vi möter dem dag efter dag, år efter år. De är inte betydelselösa. Det blir de när vi börjar hitta motbilder som stämmer med vår verklighet.

PER PENDLARE

(Detta kapitel skrivet av Per Sennerfeldt)

Per är pendlare och väntar ofta på tunnelbanetåget. Vi är många som väntar. Mycket sällan ser vi på varandra. Aldrig talar vi med varandra. Våra ögon glider förbi alla andras. Om vi fäster blicken på något är det på reklamen på väggarna.

Åhléns i city firar jubileum bl a med stora affischer med glada människor som tycker:

Gert Westergren
Bra med garage i samma hus

Eva Hörnsén
Här kan man gå omkring utan att känna köptvång.
Men när man vill handla betjänas man av en kunnig och tillmötesgående personal

Sven Gamland
Åhléns City är ett bra ställe att stämma träff på och bokavdelningen på T-baneplanet har många billiga engelska pocketböcker

Eiro Juvonen
Med sex idrottsintresserade pojkar i familjen uppskattar jag verkligen den välsorterade sportavdelningen

Stefan Sjövall
Bra prylar till schyssta priser på fotoavdelningen

Agneta Håkansson
Vettiga priser på de snygga och kul axelväskorna som är så moderna just nu

Hans Gunnar Jarstam
Lätt att välja bland massor av skivor och kassetter. Och bra kläder.

Karin Wickström
På det kvällsöppna T-baneplanet handlar man lätt och snabbt en värdinnegåva eller present - bland blommorna, böckerna eller pappersartiklarna

Aldona Eriksson
... livsmedelsavdelningen med sitt goda kött till exempel...

Ann-Britt Edfelt
Åhléns City kan man bara inte låta bli att handla på. Glas och porslinsavdelningen har så smakfulla saker för fest och vardag

Ann-Eva Prata
Snygga barnkläder av god kvalitet till låga priser

Hans Gadsten
Ett rymligt och trivsamt varuhus. Breda och bekväma rulltrappor - inte minst för barnvagnar.
Här finns alltid bra skivor till extrapris.

Jag lär mig om mäns och kvinnors värld. Att jag tycker om blommor och vackra vaser måste alltså vara omanligt. När mina fyra barn - två av varje kön - var yngre och idrottsintresserade, inte hade jag råd att gå till varuhuset och uniformera dem. De fick ärva av varandra. Eiro måste ha pengar. Tänk så bra våra invandrare har det.....

Bra med garage i samma hus. Och här står jag och väntar på det kommunala samfärdsmedlet. Axelväskor är ju inte bra för ryggen, men är de snygga och kul är det kanske inte så viktigt det där med ryggen. Värdinnegåva, vad tusan är det? Värden då, vad skall man köpa åt honom? Något schysst på fotoavdelningen kanske, en projektor eller kamera? Men det klarar man inte. Bäst att stanna hemma. Eller på avbetalning kanske? Det står ju att köpkort gäller? För vad?

Jag ser mig omkring. Vi är fler som läser och tänker. Men vi tar inte upp någon diskussion tillsammans. För tåget kommer, och vi packar in oss med tomma, trötta ögon som ser förbi varandra.

Det känns skönt, varmt och tryggt att komma ner till Centralen och tåget mot norr.

RYSARE PÅ RESAN
DE TRETTON DJÄVLARNA

En sista hälsning från arbetsdagen i storstaden.

SARDINEN PÅ TUNNELBANAN

Jag vill inte tvätta mig med den där tvålen.
 Jag vill inte borsta tänderna med den där tandkrämen.
 Jag vill inte ligga i den där bäddsoffan.
 Jag känner inget behov av det där toiletpapperet.
 Jag är inte intresserad av den där försäkringen.
 Jag tänker inte övergå till ett annat cigarettmärke.
 Jag har ingen lust att se den där filmen.
 Jag vägrar stiga av vid Skärholmen.

Sardinen vill att burken öppnas mot havet.

(Werner Aspenström i antologin Till naturen,
 FIB:s lyrikklubb 1973)

KÄRLEK OCH SEXUALITET

"Känslomässiga bindningar är broar mellan människa och människa. De skapar samhörighet och inlevelse. De måste byggas upp i barn-
 domen med början i barn-föräldra-kärleken. De vuxna fungerar som
 en plattform för barnet mot det kommande livet. Förmågan till
 dessa bindningar är olika starka beroende på hur vår uppväxt-
 miljö ser ut och vilken kultur vi lever i. Den kärlek vi är för-
 mögna att ge och ta emot blir därför högst varierande.

I ett samhälle med människor som varken tycker om sig själva
 eller andra människor och inte kan visa tillit, öppenhet, om-
 tanke och medmänsklighet blir sammanhållningen allt sämre och
 de sociala problemen ökar. Bra bindningar gör att människor kän-
 ner solidaritet och medkänsla med varandra och vill arbeta för
 att så många som möjligt skall få leva ett så bra liv som möj-
 ligt".

(Barbro Lennéer-Axelsson Kärlek, W&W 1979)

Människan har vissa grundläggande behov, som måste tillgodoses för att
 hon skall kunna överleva. Vi behöver näring, vila och alla har vi ett
 sexuellt behov. Sexualiteten är den motor som åstadkommer att människo-
 släktet förnyas. Sexualiteten, könsdriften, finns hos oss alla men
 sedan kan dess yttringar och uttryck bli olika för olika människor.

Sexualitet är ett behov hos alla

Sexualiteten finns hos oss hela livet
 men kan vara olika stark och kan rikta
 sig åt olika håll för att bli tillfreds-
 ställd.

Driftsprofilen hos en enskild individ kan
 se olika ut under livets olika perioder

Sexualiteten i sig kan sägas vara neutral. Den kräver tillfredsställel-
 se och utlopp men på vilket sätt detta sker beror på den enskilde indi-
 viden, vår självuppskattning, våra möjligheter att kunna uttrycka vad
 vi behöver och hur omgivningen och samhället möter oss.

Sexualiteten och dess förlängning kärleken kan bli något som låser och
 binder men det kan också bli något som öppnar och frigör. Wilhelm Reich
 (1897-1957 läkare och psykoanalytiker) menade att kärleken tillsammans
 med arbete är två av livets källor. För att kunna känna att livet har
 en mening behöver jag älska och vara älskad.

Våra attityder till och värderingar av sexualitet och kärlek har växlat
 under årens lopp. I dag har vi - åtminstone ytligt sett - en slags till-
 låtande inställning. Det är tillåtet att tala om sex och att visa bilder
 av samlag. Detta kallas ibland för sexuell frigjordhet. För oss är detta
 inte frigjordhet utan snarare tecken på låsning och hämning - något som
 skall döljas.

Frigjordhet är något annat. Det är att bejaka sina egna sexuella behov och samtidigt bejaka andras behov. Att söka ett utlopp och en tillfredsställelse av dessa behov som varken skadar mig eller någon annan. Frigjordhet är också att våga visa sig med sin glädje men även med sin rädsla inför sexuella ting, att våga tala med sin älskade om sina behov, förväntningar och krav. Men det är också att kunna lyssna till vad han eller hon tycker och känner och på så sätt kunna komma fram till en slags "gemensam nämnare".

Elise Ottesen-Jensen (1886-1973, RFSU:s grundare) brukade säga att vad två människor har för sig tillsammans för att nå fram till varandra aldrig kan vara varken fult eller otillåtet, så länge båda är överens och ingen förtrycker den andras känslor eller önskningsar.

En första förutsättning för att detta samförstånd skall bli verklighet är att vi kan tala med och lyssna på varandra.

Men detta är ofta svårt. Och ingenstans får vi heller lära oss hur det skall gå till. Vi sitter låsta i våra roller som man och kvinna och tvingas på olika sätt in i ett beteende som vi aldrig får riktigt tillfälle att känna efter om det passar oss eller ej. Könnsrollen pressas på oss i födelseögonblicket. När vi så kommer till samlaget, som borde vara ett varmt och innerligt uttryck för att jag behöver dig och du behöver mig, då släcker vi ljuset och tiger krampaktigt.

Till våra barn förmedlar vi också oavsiktligt (?) ett dubbelt budskap. Vi bekänner en sak med våra läppar, t ex att kärlek är något fint. Men samtidigt förnekar vi våra kroppar och deras möjlighet att uttrycka känslor. Även om de flesta föräldrar i dag vet att det inte är skadligt att leka med sina könsdelar, har många säkert svårt att omsätta sina teoretiska kunskaper i praktiken. Om vårt barn onanerar öppet på en fullsatt badstrand, tror vi de flesta av oss inte skulle uppmuntra barnet att fortsätta eller på annat sätt visa vår uppskattning. Vi skulle nog snarare försöka avbryta barnets lek antingen genom att direkt be barnet sluta, "hålla på så där när alla tittar på" eller föreslå en annan lek.

Vi vuxna kommer på många sätt med dubbla budskap till våra barn. Du får, du får inte. Det är inte lätt att vara barn och förstå vad som verkligen menas.

Detta är inte menat som ett angrepp på den vuxna människan, för hon är ju fast i de attityder som hon i sin tur fått från sina föräldrar. Men det är viktigt att vi ser på hur vi fungerar och att vi kritiskt granskar våra värderingar och bryr oss om vad vi tycker och känner. Endast på detta sätt kan ju en förändring komma till stånd.

Den vuxne kommer aldrig någon vart med sina barns sexuella beteenden om han/hon inte allra först tittar på sitt eget och sina egna värderingar.

Därefter måste vi naturligtvis också sätta in oss själva i samhället och fundera över hur det ser ut när det gäller förhållandet mellan män och kvinnor, vilka praktiska möjligheter som finns för att människor skall få en chans att nå varandra och orka ge varandra den ömhet och närhet som vi alla har behov av.

Elise Ottesen-Jensen sa: "Jag drömmer om den dag då alla barn som föds är välkomna, alla män och kvinnor jämlika och sexualiteten ett uttryck för innerlighet, njutning och ömhet".

Men ännu är den dagen långt borta. Verkligheten ser i stället ut så som Finn Zetterholm skriver i "Balladen om kärleken och pengarna":

Kärlekguden herr Amor
jobbar på reklamkontor
ger dej marknadsråd och rön
lever på din kärleksbön
han vet precis
kärlekens pris.

Kärleksdrycken får man tag i
på ett systembolag
kärleksdrycken kär och dyr
men den gör dej lagom yr
den blir till slut
ditt kärleksattribut

Kärleksorden säljs i dag
av ett veckopressförlag
lönsammast blir poesin
skriven på datamaskin
på romantik kan man bli rik.

Kärlekssångerna du hör
med elektronisk änglakör
kan du köpa på kasett
det är fint på många sätt
och varje ton är spekulation

Kärlekslycka, kärlekskval
allting styrs av kapital

hjärtat närmast plånboken
pengarna och kärleken
ta det om och om igen
pengarna och kärleken.

Undersökningar om våra sexualvanor

Vilket värde har sådana undersökningar? Speglar de verkligheten? Säger de intervjuade sanningen? Forskarna menar att gruppen som överdriver och den som "förminskar" är ungefär lika stora och därför tar ut varandra.

Stockholmsundersökningen 1966/67 och Sifoundersökningen som gällde hela landet och som gjordes i mitten av sextiotalet stämde väl med varandra. Den s k solnaundersökningen som genomfördes 1973-76 antas därför stämma rätt bra med det övriga landet om en sådan undersökning hade gjorts samtidigt.

(RFSU har begärt att en ny stor undersökning skall göras av svenska folkets sexualvanor, men har ej vunnit gehör för detta hos statsmakterna).

SOLNARAPPORTEN

genomfördes 1973-76. Det är en undersökning om barns och "ungdomars" utveckling och hälsa. Den omfattar 175 slumpvis utvalda tonåringar i åldern 15-18 år. Rapporten innehåller en "sexdel" som bla visar följande.

Genomsnittlig ålder för första samlag är 17,4 för pojkar
15,8 för flickor.

Jämfört med stockholmsundersökningen 1966/67 debuterar pojkarna 0,3 år tidigare och flickorna 2½ år tidigare. Flickorna i solnaundersökningen debuterar 1.6 år tidigare än pojkarna, vilket är samma skillnad som skillnaden i sexualmognadsålder mellan flickor och pojkar.

84% av pojkarna och 66% av flickorna ställde sig positiva till de samlag de hade vid 18 års ålder.

12% av pojkarna och 27 % av flickorna tyckte att det inte var något speciellt med samlag.

98% av pojkarna och 52% av flickorna uppgav att de vid samlag får orgasm alltid, ofta eller ibland.

Omkring 20% av de 18-åriga flickorna använder aldrig eller sällan preventivmedel (siffran inkluderar även att deras partners inte heller gör det),

Motsvarande siffra för de 18-åriga pojkarna är 6%.

Pojkar växlar partner oftare än flickor.

Fler flickor än pojkar betonar att det skall vara någon man tycker om, om man skall få ut något av samlaget.

Förbindelsernas varaktighet ökar med åldern.

Tonåringar med gymnasieutbildning debuterar senare än de som slutat efter grundskolan.

Någon skillnad mellan socialgrupper framträdde inte.

Flickorna har en tidigare fysisk utveckling än pojkarna. De har ett behov att visa sin vuxenhet både inför sig själva och andra. De har också ett behov av att få bekräftelse på att de är kvinnor. Det är sannolikt att flickorna söker kontakt med äldre pojkar. De jämnåriga pojkarna är alldeles för barnsliga. De samlagsdebuterar med äldre pojkar och tar åt sig de äldres vanor:

"De spritmängder som brukar förtäras av de äldsta grundskoleeleverna är många gånger påfallande höga. Sålunda har t ex 44% av pojkarna och 27% av flickorna i den senaste undersökningen uppgett en konsumtion av en halvflaska eller mer vid varje konsumtionstillfälle. För pojkarnas del betyder detta en svag ökning från 1977 med 4%-enheter, medan flickornas andel varit oförändrad. För flickornas del är det dock fråga om en ökning under 1970-talet, eftersom motsvarande andelar var 12% 1971 och 19% 1975".

(Undersökning av skolungdomens alkohol-, narkotika-, tobaks- och sniffningsvanor våren 1978. Björn Hibell och Erland Jonsson.)

Samlagsdebuten kan vara ett uttryck för ett "majoritetsmissförstånd": Jag tror att alla andra varit med om så mycket mer än jag själv. Därför måste jag skynda mig att skaffa mig samma erfarenheter som jag tror att mina kamrater redan har.

Samlagsdebuten kan också ha sin orsak i nyfikenhet. Tonåringen vill se vad det handlar om, hur det känns. Sedan dröjer det ofta länge till nästa gång. Det är viktigt att förstå att samlagsdebut ej är detsamma som regelbundet sexualliv.

Samlaget har också trissats upp och fått rykte om sig att vara ett måste, annars är det något fel på en. Samlaget har blivit en umgängesform. Både pojkar och flickor känner krav på sig att de antingen måste ta för sig eller ställa upp.

Vi har i vårt arbete med tonåringar märkt att det finns en sexuell olust. En del av siffrorna i solnaundersökningen kan tolkas som en bekräftelse på detta. Den sexuella olusten finns hos både flickor och pojkar men det förefaller mer uttalad hos flickor.

Männens och pojkarnas sexualitet förnekas inte. Den accepteras som ett pockande och starkt behov som till varje pris måste tillfredsställas. Men hur är det egentligen? Är det verkligen så att männen alltid vill, alltid kan och alltid måste med vem som helst, när som helst och hur som helst?

Hur är det för flickorna? Beror de unga flickornas sexuella olust på att de "vaknar senare sexuellt" som Kinsey ville göra gällande? Vad beror i så fall deras öna uppvaknande på? Uppfostran? Kvinnans sexualitet existerar många gånger på mannens villkor. Man utgår från mannens och hans påstådda behov och att detta är det grundläggande. Kvinnans sexualitet kommer som en följd av mannens.

Är det den sortens sexualitet kvinnan vill ha? Kanske är det i stället så att kvinnan har andra uppfattningar. Det gäller kanske att finna en syntes mellan kvinnans och mannens sexualitet?

Vi har också blivit starkt fixerade till orgasmen. Är den alltid så viktig?

Kampanj mot porrs skyltning

"Kvinna som sexvara officiellt accepterad"

— Bojkotta porren i alla dess former!

— Kräv att skyltningsförbudet efterföljs!

Det är huvudkraven i en landsomfattande kampanj mot pornografi och prostitution som ett fyrti-

tal organisationer ställer sig bakom. Därbland RFSU, Rädda Barnen och en rad kristna och kvinnoorganisationer. Initiativtagare har varit Folket i Bild/Kulturfront.

— Genom att tillåta massskyltning av pornografi demonstrerar det svenska samhället att synen på kvinnan som en sexvara utbjuden till försäljning är officiellt accepterad, sade RFSU:s ordförande Carl Gustaf Boëthius då kampanjen presenterades.

— Detta framgår bl a av att 35 anmälningar under våren för brott mot skyltningsförbudet inte lett till några åtgärder. Lagen om skyltningsförbudet tillkom 1970 (brottsbalken 16:11).

Det är alltså ingen gammal lag. Men på senare år har ingen bild fällts, det senare fallet var 1972 i ett åtal mot stripografen Lido.

Frikänns numera

— Jag tror inte att fler bilder kommer att fällas i framtiden, så-

ger chefsåklagare Bertil Jarl.

— Man kan följa porrvågen till slut. När lagen kom fälldes många förläggare och återförsäljare, men på de senaste åren har de frikänts på löpande band.

FiB/Kulturfront menar däremot att opinionen håller på att vända. De pekar på att en rad Konsumstämmer beslutat att bojkotta herr- och våldstidningar och att en rad statliga utredningar sysslar med dessa frågor. Längst har yttrandefrihetsutredningen kommit, som i höst lägger fram ett delbetänkande där den föreslår ett förbud mot barnpornografi.

Barnporr ökar

— Vi hoppas verkligen att detta kan stoppa barnporren, säger Kristina Fennö från Rädda Barnen.

— Första gången vi fick upp ögonen för det här var för 4-5 år sedan. Sedan dess har försäljningen och importen av tidningar med bilder av barn i sexuella sammanhang bara ökat.

BJÖRN LINDAHL

Gärlebo friades för porrs skyltning

• En affärsinnehavare i Gävle friades på fredagen i Gävle tingsrätt för misstanken om otillbörligt förfarande med pornografisk bild. Mannen hade i sin tobaksaffär skyltat med porrböcker i ett bokställ som var synligt från gatan. Omslaget till en av böckerna visade en halvnaken kvinna med blottat underliv.

Anmälan mot affärsinnehavaren har gjorts av en aktionsgrupp mot porr och prostitution.

DN 6/4 74

Fälld för porrs skyltning

HELSINGBORG (TT)

En kvinna dömdes på tisdagen i Helsingborg till 30 dagsböter för otillåtet förfarande med pornografisk bild.

Åklagarmyndigheten i Helsingborg hade tidigare avskrivit ärendet. Men på begäran av en kvinnoorganisation överprövades anmälan hos länsåklagaren, vilket resulterade i åtal.

Länsåklagaren åberopade ett liknande rättsfall från HD 1974 då fällande dom meddelades.

Den som liftar med en långtradarchaufför är inte "ovillig kontakt" med representanter för denna yrkeskår.

Det hävdar tingsrätten i Värnamo i domen mot en långtradarchaufför som utfört en rå våldtäkt mot en sjuttonårig flicka.

Mot rättens sexualsyn har kvinnopolitiska utskottet i Vänsterpartiet Kommunister, Jönköpings län, protesterat i öppet brev:

"Tingsrättens syn på kvinnor är djupt kvinnofientlig men dess syn på män är inte stort bättre. Enligt domslutet i våldtäktsmålet skulle männen inte vara annat än vilda bestar som inte förmår tygla sina drifter."

Tingsrätten dömdo mannen till sex månaders fängelse men fann våldtäkten föda upprörande och skrev:

"Då kvinnan under föreliggande förhållanden måste ha varit medveten om att hon genom att lifta frivilligt försatt sig i en viss risksituation i aktuellt avseende, så kan gärningen inte anses utgöra svårare brott än våldförande."

Brottsrubriceringen ändrades alltså från våldtäkt till våldförande. Mannen sitter häktad, hans advokat har överklagat domen, i maj kommer målet upp i nästa instans, Göta hovrätt.

Aklagaren, som förde flickans talan, är inte missnöjd med domen. Ett överklagande är ett försök att få mannens straff sänkt eller få honom helt friad.

Folkskygg

Men Agneta, den 17-åriga flickan, säger till Aftonbladet:

Jag blir tokig om han slipper ifrån det här. Jag är helt chockad sedan våldtäkten hände i början av mars. Har blivit folkskygg, förs inte längre gå ut om kvällarna, litar inte på någon, gråter mig till sömns om nätterna.

Domen är en akt på tolv fätskrivna A4-sidor. Mannen omnämns genomgående med sitt efternamn, 17-åringen, som heter något annat i verkligheten än Agneta, kallas hela tiden vid sitt förnamn, liksom också ett vittne, en ung kvinna i en kiosk.

Mig förhörde polisen i fyra och en halv timme med bandspelare, berättar Agneta. Mannen förhördes i en halv timme, utan bandspelare.

Det här är hennes version, bekräftad i domen från den 6 april, av vad som hände:

Hon var på väg från Helsingborg till Mellansverige. Fick lift med långtradarchauffören från Ljungby. Plötsligt, i närheten av Vaggeryd, körde han in på en avtagsväg.

Mannen är finländare, talar ingen svenska. Han gestikulerade att han vill sova någon timme. Flyttade över till Agneta i passage-rarsätet.

Där försökte han kyssa henne. Hon vände sig bort, sa upprepade gånger nej, halade och slingrade sig. Mannen slet och drog i henne, lyckades få över henne i sängen, sovplatsen, bakom sätena.

Hon försökte göra sig fri. Säger: Jag har så svårt att minnas detaljerna. Det är så jobbigt, jag mår så dåligt när jag tänker på detta.

Han slog mig inte, men han var oerhört stark, bestämd, och jag blev så enormt rädd. Mitt huvud blev klämt, jag samnade i ett skruvstöd, kunde inte andas. Jag trodde att han skulle kunna mörda mig.

Därför gav jag upp. Låg bara helt stilla. I fem minuter höll han kanske på, sen var det över. Han hade slitt av mig jeansen. När han var färdig gick han ut med en skräpkorg. Jag slängde på mig kläderna så

fort jag kunde. Gymnastikskorna hade jag tagit av mig långt innan han stannade. Jag hann inte få på dom innan han kom tillbaka och jag var för rädd för att veta riktigt hur jag skulle handla.

Han körde några kilometer norrut, stannade sedan vid en kiosk. Där rusade Agneta ur bilen, fick så småningom kontakt med polisen och berättade för en socialassistent vad som hänt henne. Assistenten följde henne till sjukhuset, där en läkare skrev ut intyg på att hon blivit våldtagen.

I sitt vardagsliv går Agneta i skolan, hon är med i SSU, den socialdemokratiska ungdomsorganisationen, och har haft ett kamratligt och förtroendefullt förhållande till pojkar och pojkvänner.

Jag har alltid utgått ifrån att om jag vill ligga med någon så gör jag det, säger hon. Det har jag gjort ibland. Men vill jag inte har jag aldrig låtit mig övertalas. Valet är fritt och det är mitt.

Nu har jag lärt mig att det var

oskuldssfullt, kanske barnsligt, att tro så. Jag har delat läst och rum med killar på läger.

Jag tyckte tingsrätten var underlig. En psykolog som ställde upp till mitt försvar fick frågan om han någonsin ifrågasatt min intelligens. De undrade också om jag använt droger, om jag brukar njuga, om jag är trovärdig. Aklagaren frågade mig om jag hade ett bra förhållande till min mor.

Jag kan inte se att något av det där har med saken att göra. Jag trodde att man hade rätt att själv välja vem man vill ligga med. Nu känner jag mig lurad.

Och jag undrar: är en kille som liftar också villig "att inlåta sig på sexuell kontakt" med långtradarchaufförerna som yrkeskår?

Agneta liftar aldrig mer. Hon förs inte åka buss efter mörkrets inbrett, och absolut inte taxi heller, eftersom hon då riskerar att bli ensam med en främmande man i en bil.

Reneé Höglin

Pornografin liknar nazismens judenpropaganda

För ett tiotal år sedan intervjuade jag ett antal personer om deras inställning till pornografin. Ett uttalande från en portörslagsledare minns jag särskilt väl. Hon trodde att pornografin i framtiden skulle bli mjukare, vackrare och mera romantisk.

En vanlig uppfattning bland "sexliberaler" vid den här tiden var att porren skulle bli ett medel till sexuell befrielse och utveckling. Själva ställde jag aldrig upp på sexliberalismens budskap. Inte för att jag hade något emot sexuell befrielse utan för att jag redan då såg vilken kvinnosyn och sessyn som började framföras: den passiva, viljelösa, utlämnade kvinnekroppen, ett föremål för hantering av mer eller mindre vådsamt slag.

Pornografin har inte som kvinnliga förlagsredaktören förutspådde, blivit mjukare och mera romantisk. Och detta är inte heller möjligt, för då skulle det inte längre handla om porr. Det ligger nämligen

dåligt. Och det är bl a den sexualitet som finns i porren.

Susan Brownmiller, författarinna till "Against our will" en bok om våldtäkt, kräver förbud mot all pornografi där kvinnor framställs som vålds- och tortyrbilder. Hon hänvisar till att om liknande bilder skulle visas jude eller svart, så skulle ett ramaskri höjas från inte bara dem som tiger stilla när det gäller hatpropaganda mot balva mänskigheten kvinnorna utan också från många andra.

Hur kan det då komma sig att man inte upprörs av bilder där kvinnor bindas och styckas, när man gör det av en bild där en vit man lem-lästar en svart? Sado-masochismen i por-grafin rättfärdigas ideologiskt med hjälp av uppåtträngningen att kvinnor vill utsättas för våld och plågor och att de tycker om det.

Kvinnohatet och kvinnoföraktet i pornografin kan utnyttjas mot oss på många sätt: att motarbeta vår självständighet, att kräva och binda oss,

att straffa oss för vår "uppkäftighet". Individuer som reducerats till brottvärter, fittor och asken har inte mycket att komma med som människor.

Den här tendensen i pornografin bidrar också på andra sätt att skapa motsättningar mellan män och kvinnor. Männan får genom förebilderna i pornografin en falsk uppfattning om sin egen styrka, självaktning och sexuella potens. Kvinnors underkastelse, avhumanisering och förling-gande får hjälpa till att underbygga mäns känsla av maskulinitet på ett lögnaktigt sätt. Det ligger ett grundligt självbedrägeri och en djup falskhet i att bygga upp sin egen styrka och självkänsla på andras framvingade underkastelse och svaghet. Det är fascinerat och det erkännet intade som försvarar eller låter bli att bekämpa pornografin eller själva beivrar sig av den.

Hjördis Levin

KLARA NORRA

(Detta kapitel skrivet av Per Sennerfeldt)

Det är motiverat att fråga mig vad jag har där att göra: VAD HAR DU Egentligen på Klara Norra Kyrkogata att göra, Gubbe? Jag kan ge besked. Jag har varit på ett sammanträde på RESO kongresstjänst och skall till Centralen för att åka hem. Och då är det faktiskt närmast att gå Klara Norra fram till Klarabergsgatan. Särskilt om man har bråttom.

Det är augustisommar. Ännu är det turister i stan. Några av dem går på den här gatan. Vad finns det att se här då?

Tja, det finns en del klädesaffärer, några affärer som säljer tidskrifter, en antikaffär, en biograf och en kombinerad filmvisnings- och tidskriftsaffär. Det är allt.

De som går här är de allra flesta medelålders. De flesta av dem stannar framför tidskriftsaffärerna. En och annan går in efter att först ha tittat åt höger, sen åt vänster och så en snabb blick åt höger igen. I klädesaffärerna är det inte alls mycket folk, några stycken den här dagen. De verkar vara yngre. Underhållningsmusik tränger ut genom de öppna dörrarna.

Biografen är i gång mitt på dagen. Den kör utan uppehåll från middagstid till fram mot midnatt. Det är inte många bilder som gör reklam för filmen man visar. Några bilder av människor utan kläder men med tejpade könsorgan. Det är mest tejpman som ser på håll.

Jag går närmare tidskriftsaffärerna. Där finns mängder av olika tidskrifter, alla med kroppsdelar på. Kvinnobrösten visas i full frihet. En del är väldigt stora, verkar närmast uppstoppade. Andra omslag visar könsorgan, lagom dolda med tejp. Det ser ut som om kvinnorna har mensbindor på sig. Tejpbitarna på de manliga organen visar tydligt vekens riktning. Det är kanske menat att stimulera tittaren. Tejpen finns där på grund av rådande lagstiftning.

I tidskriftsaffärernas skyltfönster finns också könsorgan i plast, blekskära penisar av varierande längd och tjocklek, blygdläppar och vaginor, lika blekskära men med hårtofs. Det verkar mer obduktionsbod än tidskriftsbod.

Det är inte kärlek man säljer. Är det ens surrogat?

Den som inte har där att göra behöver ju inte heller gå där, säger du. Men en och annan måste. T ex på väg till eller ifrån ett sammanträde. Eller för att köpa sig ett par jeans eller en tröja. Det råkar nämligen vara på Klara Norra som några av de ledande jeansaffärerna finns.

Jag undrar så mycket varför de just ligger där. Är det för att lokalhyran är billig? Eller är det av annan orsak?

KUNSKAP

Enligt Wilhelm Reich är livets tredje källa kunskap. Arbete och kärlek var de båda första. Kunskap är makt. Gentemot barnen sitter vi vuxna inne med ett stort mått av kunskap och detta ger oss en stor makt. Men det är inte bra att makten bara finns hos ett fåtal. Den måste fördelas. Genom att sprida kunskapen bland många ökar vi förmågan och viljan att ta ansvar för den värld vi lever i. Självkänslan ökar när jag upptäcker att jag kan något, klarar av något och även får känna att andra tror på min förmåga. Så frigörs kraft och vilja att gå vidare. Om vi försummar detta kommer det förfärliga att hända att de unga lägger av, ger upp och inte ens vill försöka göra en egen insats i samhället. De överlåter alla initiativ och all makt till ett litet fåtal av experter och specialister.

Hur går det då med vår demokrati?

Krafterna som strävar mot passiviseringen måste mobiliseras på alla fronter. Världen i dag är full av dåliga bilder. Bilder som fyrkantigt och stereotypiskt låser oss i gamla, sneda roller. Otydliga bilder som skapar förvirring och uppgivenhet.

Inte bara de unga utan även vi vuxna är utsatta för dess bilder och fast vi inte vill så påverkas vi av dem. Vi blir tveksamma, oroade, vet inte vad vi skall tro på och vilka bilder vi skall tolka som goda.

Det som är sanning i dag är kanske lögn i morgon. Vi klagar över dagens normlöshet men i stället har vi en uppsjö av normer som konkurrerar med varandra om själarna.

VAD KAN VI GÖRA?

Vi kan exempelvis lägga av med att tycka att indoktrinering är något fult. Indoktrinering, påverkan, sker alltid. Om jag inte själv står för den så är det någon annan som hinner före och gör det.

Vi kan "vaccinera" våra barn. D v s tro på dem och deras förmåga att ta ställning och ansvar för sina känslor och sitt handlande.

Hjälpa dem att våga tänka efter vilka värderingar som känns bra för dem. Ge dem redskap, så att de kan välja. Inte bara peka på en massa alternativ och uppmana dem att ta för sig vad de vill och lämna dem åt sitt öde.

I stället skall vi vuxna stanna kvar vid deras sida och tillsammans med dem resonera om tänkbara konsekvenser av det ena eller andra valet. Inte tala om för dem vad de skall välja eller vad jag anser vara det bästa valet för dem. Det jag kan göra är att tala om vilket som känns som det bästa valet för mig. Jag måste ge dem mod att våga prova, våga ta risker. Fortfarande skall jag ej överge dem utan finnas till hands i bakgrunden om på ett eller annat sätt signalerar att de behöver mig som vuxen. Men då krävs det av mig som vuxen att jag är beredd att lyssna på den unge och dennes reaktioner och beskrivning av vad som hänt och inte bara stå där med ett överlägset hånflin på läpparna och repliken "Vad var det jag sa" hängande i luften.

Vi kan som vuxna visa oss. Ge en tydlig och synlig bild av oss själva. Också när det gäller våra känslor. Som vuxen måste jag vara öppen mot mina känslor, våga komma i kontakt med dem både när känslorna är positiva och när de är negativa. Det är också viktigt att våga visa känslorna och inte förneka eller dölja dem. Om jag inte tillåter mig själv att visa mina känslor, kommer jag inte heller att tillåta mina barn att göra det.

Om jag inte har respekt för mina egna känslor kommer jag inte heller att visa någon respekt för andras. Har jag kravet på mig att inte visa något kommer så mycken kraft att gå åt till att dölja och förneka att det sedan inte finns någon kraft kvar att leva på.

Tydlig bild betyder också att jag vågar visa mig just sådan jag är med fel och förtjänster. Det är viktigt att jag inte spelar en dubbelroll genom att hävda en viss sak och sedan praktisera en annan. Det gäller att stå upp för sitt beteende. Ärlighet och tydlighet är bra mycket bättre än falskhet och suddighet.

Det är också av allra största betydelse att vi vuxna formulerar våra värderingar. Inte för att barnen skall tycka som vi men därför att barnen skall veta vad vi tycker så att de har något att utgå från när de själva skall ta ställning.

Vi måste tillåta andra att växa in i sina värderingar genom att vi själva har värderingar.

SKOLHÄLSOVÅRDEN OCH KOSTFRÅGORNA

av Per Sennerfeldt

I det dagliga arbetet kommer skolhälsovårdaren i nära kontakt med kostfrågorna. Det sker i vårt engagemang i hälsoundervisningen och inte minst i vårt mottagningsarbete, där vi möter den enskilde eleven med symtom på att kosthållet inte är vad det bör vara. Det är framför allt två symtom som ger oss anledning att diskutera vad och hur man bör äta: ont i magen och trötthet.

Tyvärr finns det en tendens att betrakta dess två symtomgrupper som enbart psykosomatiska och därmed en risk att vi fördjupar oss i elevens själsliv innan eller i stället för att vi diskuterar hur och vad eleven äter.

När vi har en elev med ont i magen eller uttalad trötthet framför oss skall inte heller våra tankar och handlingar i första hand gälla vilket läkemedel vi skall ordinera. Hälsovårdarens uppgift blir i stället att tillsammans med eleven diskutera och fundera ut vad eleven själv kan göra för att må annorlunda. I våra samtal bör vi komma med idéerna men överlåta åt eleven att själv fatta beslutet.

I arbetet på skolhälsovårdsmottagningen bör det vara självklart att skolsköterskan och skolläkaren i sina samtal med eleverna försöker få svar på dessa frågor

- hur mår du?
- varför mår du så?
- kan du må bättre?
- vad kan du själv göra för att må bättre?

Dessa samtal är viktiga därför att min uppgift som hälsovårdare i skolan är att arbeta för

- att bevara och förbättra hälsan hos en ung människa som har både kropp och själ
- en aktiv hälsomedvetenhet hos denna unga människa.

Vad som händer vid samtalen är, att när eleven blivit medveten om att hon/han påverkar sin hälsa negativt, själv fattar beslutet att ändra på sitt sätt att leva. Det är alltså många som på detta sätt blir hälsomedvetna. Det viktiga är att eleven själv fattar sitt beslut. Jag

skall inte fatta det åt andra. (Men jag vill gärna erkänna, att det ibland kostar på att inte vara auktoritär. Det har varit en seger för mig varje gång jag lyckats krypa ur doktorn-vet-bäst-rollen och lämnat över beslutet åt eleven).

Varför äter så många elever fel? Det är värt att spekulera över. Orsakerna är många:

- VI VUXNA ÄTER FEL.

Vi har en drömbild av vad måltiden skall representera och förväntar oss att våra barn skall leva upp till denna bild utan att vi särskilt aktivt förverkligar den för oss själva.

Vi ställer upp som negativa förebilder: bry dig inte om att jag äter fel, att jag hoppar över frukosten, slarvar med lunchen, fikar för ofta, inte ägnar omsorg åt middagen, stoppar i mig en massa onyttigheter framför tv:n på kvällen. Och dessemellan tar en cigarett för att döva de värsta hungerkänslorna. Bry dig inte om detta utan gör som du får lära dig (i skolan?).

- DET ÄR FÖR MÅNGA KRAFTER MOT ETT RIKTIGT ÄTANDE. Floran av ställen, där vi får möjlighet att slarva bort måltiden bara växer. Det går mode i att äta fel.

- SPRÅKET HJÄLPER OSS ATT FUSKA BORT MÅLTIDEN.

Ord som gatukök, stäkäka etc hjälper oss inte till vettiga matvanor. Och kanske det värsta ordet av alla: s k o l b e s p i s n i n g. Så länge vi kallar skolmatsalen för bespisningslokal (utspisningslokal?) kan aldrig måltiden få sitt rätta innehåll. Det hjälper inte hur attraktiv miljön än kan bli och ur välsmakande och varierad matsedeln än är.

Ett värdigt språk är en grundförutsättning för ett vettigt liv.

Om vi fortsätter att kalla skolmatsalen för bespisningslokal och personalen där för bespisningstanter, kommer det att påverka beslutsfattarnas sätt att se på verksamheten. Det blir otillräckliga anslag till skolmåltiden. Skollunchen blir snabbutfodring och behovet av lämpliga mellanmål blir lyxkonsumtion. Det påverkar också schemaläggarnas syn på måltiden. Lunchrasten blir oviktig och därmed förkortad och kanske placerad på felaktig tid. Och till slut blir inte

måltiden viktig för eleven heller utan något att fly ifrån.

En bespisningslokal leder tanken till utspisning och därmed till buller, slammer och hets att sleva i sig. Och till flykt - och till magbesvär och trötthet.

Hälsoarbetet är flerfaldigt:

- att göra eleven medveten om att hon/han mår efter förtjänst. Slarvar jag med maten blir det effekter på hälsan.
- att göra beslutsfattare och verkställare av besluten medvetna om att måltiden är mer än födointag.
Vad jag äter, var jag äter och hur länge jag äter är grundförutsättningar för välbefinnande.
- att göra den övriga vuxenvärlden runt omkring oss (och oss själva) medvetna om att barnens handlingar speglar de vuxnas.
Tycker vi något är viktigt, får vi lov att ställa upp på det själva.

PÅ HAMBURGERRESTAURANGEN

av Ann-Mari Sennerfeldt

Efter ett långt och tröttsamt sammanträde behövs en stunds vila och återsamling innan var och en går till sitt.

Vi är fem stycken. Platsen är Sveavägen. Tiden en lördag eftermiddag i slutet av maj. Det mesta är stängt men vi hittar en öppen hamburgerrestaurang och går in.

Detta är ett ställe för "ungdom i farten". Hela lokalen är plastbehandlad: bardisken, brickorna, borden stolarna. Allt är formgjutet. De gula borden är fastskruvade i golvet. Vid varje bord är fyra ilsket röda stolar stadigt fastskruvade även de - två på var sida om bordet. Mellanrummet mellan bord och stol är så knappt tilltaget att en person med rundare former knappt kan tränga sig ner på stolen.

"Tur att jag inte är höggravid", tänkte jag.

Vi är fem personer men det finns bara plats för fyra vid bordet. Det är omöjligt att ta en stol från ett annat bord. Varför är allt fastskruvat? Den femte i sällskapet tvingas alltså att antingen stående dela sitt ljumma kaffe vid vårt bord eller ensam slå sig ner vid något annat bord i lokalen.

Ur högtalaren dunkar entonig discomusik på hög ljudnivå. Lågmälda samtal mellan gästerna är en omöjlighet.

Bakom bardisken står en trött flicka med ledsna ögon. Hon betjänar oss när vi håglöst drar våra brickor längs disken och väljer bland de noggrant hoptejpade kakorna. Allt är engångsmaterial, sked, kopp, fat.

Flickan bakom disken tar betalt. Hennes kropp är här men tankarna alldeles tydligt någon annanstans. Jag undrar var... I någon by i Turkiet kanske?

Miljön är på allt sätt avvisande, vilket gör att vi efter några minuter åter befinner oss på gatan. Vi ser litet snopna på varandra. Det där eftersnacket vi alla hade behov av kom av sig. Vi nickar till varandra och försvinner ner i tunnelbanan.

HÄLSAN I SKOLAN

av Per Sennerfeldt

Låt mig få börja med en personlig deklARATION.

Jag är framtidspessimist. Jag tror inte på någon positiv utveckling för människorna i vårt samhälle allra minst för de utslagna och de på gränsen till utslagning. Anledningen till min pessimism är att jag upplevt att utvecklingen de sista 10-20-30 åren inte inneburit någon förbättring för de utsatta grupperna. I stället har dessa grupper växt - och nya har kommit till.

Sverige har aldrig varit något barnvänligt samhälle. Från min egen barndom och mina tonår minns jag att de vuxna inte tyckte särskilt mycket om oss som var barn och unga. Men vi accepterades. Vi behövdes fortfarande i ett samhälle som var i ett uppbyggnadsskede mot något som vi döpte till en välfärdsstat.

Inställningen till barn och unga är inte annorlunda i dag. Vi har sorterat in de unga i en grupp, ungdom. Tidsbegreppet har blivit en gruppbeteckning utan fixerade åldersgränser uppåt och nedåt. Det passar oss att ha dem där, eftersom de inte behövs eller är önskvärda ute i arbetsmarknaden. Mytbildningen kring denna grupp, tilltar. Exploateringen ökar också i takt med dess onyttta. De unga, tonåringarna, liksom barnen har inte någon nyttofunktion. De har blivit ting. Men upplevelsen av onyttta kommer också passivitet, en oförmåga att aktivt påverka sin egen situation.

Vi har just nu många tonåringar. Om några få år är dessa vuxna och vill ha ett meningsfullt arbete. Det är fortfarande så att arbetet är viktigt för oss människor, för att vår tillvaro skall ha en mening. Men antalen arbete minskar, dels genom s k strukturrationalisering, vilket är en omskrivning för företagsnedläggning, dels genom "naturlig avgång". Det sista betyder att det inte blir någon naturlig tillgång. Att en äldre människa inte behöver få sparken eller förtidspensioneras från sitt jobb är en positiv sak. Men att en yngre inte får chansen att ta över den äldres arbete är allvarligt.

Vi använder också alltmer sällan ordet arbete. I stället talar vi om sysselsättning. Språket anpassas till verkligheten.

Inga tecken finns som talar för att tillgången på arbete kommer att öka under åttiotalet. I varje fall har tecken inte blivit tydliga. Av denna anledning är det i dag opportunt att tala om att de unga är lata och inte tar erbjudna jobb. Det ger diskussionen ett annat och mindre hotande innehåll: ansvaret förs över till den unga individen. De som har det egentliga ansvaret för vad som händer tar chansen att slippa undan. De unga är maktlösa och bjuder inte motstånd. Varken elevförbunden eller de politiska ungdomsorganisationerna eller ideella ungdomsförbund har hörts protestera. Det är allvarligt.

Inga tecken tyder alltså på att tillgången på arbete kommer att öka under åttiotalet. Men antalet arbetsföra vuxna kommer att öka högst avsevärt. Det vet vi genom den tonårspuckel vi har idag. Just nu har vi trängsel till utbildningsplatserna och som en följd av det får vi inom kort en stor trängsel till arbetsplatserna.

Verkligheten kan bli den att ett okänt antal människor, i dag tonåringar, inte kommer att ha skuggan av en chans till ett jobb under sina vuxna livstid. De kommer inte att ha någon framtid. Inte heller har de någon historia. Det togs ifrån dem redan innan de föddes under 50- och 60-talens folkvandring. Det var på den tiden då människorna flyttades till industrier och företag i stället för att det motsatta borde skett.

Utan historia. Utan framtid. Men ändå måste de ha en identitet. Den kan vara både positiv och negativ. Inträdet i vuxenvärlden fördröjs, ungdomstiden förlängs långt in i vuxenvärlden. Blir de unga inte insläppta i den vanliga vuxna gemenskapen, där de kan få en vanlig vuxenidentitet så skaffar de sig en annan. T ex en missbruksidentitet. En negativ identitet är ändå något.

I min framtids pessimism ligger tron att antalet missbrukare kommer att öka avsevärt under åttiotalet. Och den ökningen kommer på grund av den brist på beredskap som samhället har att ta emot den kommande vuxna generationen.

Framtids pessimism behöver dock inte betyda passivitet. Jag är skolhälsovårdare, sedan en kort tid på ett makroplan, som fortfarande känns ovant men inte oviktigt. Som skolhälsovårdare är de nödvändigt att jag känner mitt ansvar, att jag använder min kompetens till ett samhällsarbete som ger dagens unga en framtid.

Den situation vi befinner oss i idag är allvarlig. För att morgondagen inte skall bli ännu allvarligare är det viktigt att jag som skolhälsovårdare tar mitt sätt att arbeta under omprövning. Vi har en målsättning för vårt arbete som är inskriven i skollagen. Där står att skolhälsovården har till "ändamål att följa elevernas utveckling, bevara och förbättra deras själsliga och kroppsliga hälsa och verka för sunda levnadsvanor hos dem. Den skall främst vara av förebyggande natur".

Det finns ytterligare väsentlig officiell text. I läroplanens text står att "omtanke om elevens mentala och kroppsliga hälsa skall präglade skolans arbete och arbetsmiljö". Och att "samtliga elever i skolan bör stimuleras till hälsomedvetenhet och ansvar för egen och andras hälsa". Det är ett stort framsteg att skolan inser att hälsa är viktigt.

Jag vill stanna upp en ögonblick inför begreppet hälsa. Vad är hälsa i vår västerländska kultur? Vilken hälsosyn har vi?

När vi skall definiera begreppet hälsa är det bekvämt att tillgripa officiella deklamationer som t ex värdshälsoorganisationens. Men samtidigt blir det oengagerat, eftersom den inte känns nära min egen verklighet.

En definition som enligt mina erfarenheter från ganska många års hälso- och sjukvårdsarbete i Sverige, känns naturlig är denna:

Hälsa är ett tillstånd som jag uppnår efter en lyckosam genomförd sjukdomsbehandling.

Följande definition känns förmodligen inte naturlig men är den som borde gälla:

Hälsa är ett tillstånd av sundhet, friskhet och välbefinnande, som jag skall bevara så att sjukdom inte behöver uppstå.

De officiella utredningarna om hälso- och sjukvård som gjorts i vårt land under modern tid handlar till allra största delen om sjukdom. Sjukvården är en stor bit i vår budgetkaka. Hälsovården är en smula. Tillgänglig litteratur om hälsa handlar egentligen om sjukdomar och deras behandling. I varje fall handlar den om hur jag skall undvika sjukdom, inte om hur jag skall bevara hälsa.

Eftersom vi har sjukdomen som bas för hälsobegreppet blir hälsa något passivt. Hälsa "fixar sig" genom andra, inte genom vad jag själv gör för att upprätthålla eller nå den. Därigenom blir hälsa något för människan själv opåverkligt. Råkar den finnas där så är det bra.

Men intresset bland människorna i vårt samhälle för hälsa och hälsofrågor har ändå ökat väsentligt och medfört att landsting och kommuner utarbetar friskvårdsplaner (Vi har av någon anledning växlat ord från hälsa till frisk. Men vård behåller vi för säkerhets skull, ett dubbeltydigt och därför svårtolkat begrepp), organisationer har friskvårdsaktiviteter och det växer upp företag, som säljer frisk vård och prylar att använda i olika sammanhang. Från morotsaft till springriktiga skor. Dessa planer och aktiviteter är i allmänhet riktade till den vuxna befolkningen och torde ha ett i första hand sjukdomsförebyggande och inte hälsobefrämjande syfte.

Den vuxne som exempelvis närmar sig riskzonen för diverse vällevnads- och/eller stressjukdomar ägnar sig åt friskvårdsaktiviteter för att skjuta sjukdomen framför sig - inte för att förbli frisk. Jag har ett intryck av att en del människor använder friskvårdsaktiviteter för att dölja och inte ersätta ett i grunden felaktigt levnadssätt.

Friskvårdsprogram riktade till vuxengenerationen blir därför inte utan vidare användbara för de unga. Begreppet friskvård behöver fördjupas innan vi tillämpar det för de unga. För många ger friskvård associationer till "hurtbulleri" och grönsaksätande, vilket gör att man inte vinner så många entusiaster bland tonåringarna.

Att äta rätt och att ägna sig åt fysisk aktivitet är utomordentligt viktigt. Men jag anser ändå att friskvård behöver få ett vidare innehåll. För mig är friskvård den enskilde individens eller hellre kollektivets samlade egna aktiviteter för att behålla sin kroppsliga och själsliga hälsa. Däri ingår givetvis kost och motion men också ett aktivt arbete att reducera eller eliminera behoven av droger av alla slag - och även av andra flyktmedel. Det finns ju som bekant flyktmedel som inte är droger men som ändå är ett hot mot hälsan.

Friskvård innebär alltså ett aktivt arbete mot de krafter mot vår kroppsliga och själsliga hälsa som finns runt omkring oss på alla nivåer. Friskvård är alltså inte ett medel för att få människorna

att utvärda bättre i tillvaron utan ett arbete för att förändra den (tillvaron)både för sig själv och för andra. En sådan syn kan ge en strimma av hopp inför framtiden.

Friskvård i denna tappning är någonting för skolan och för dess elever. Men inte bara för dessa utan i hög grad för de vuxna inom och utom skolan. Skolan är en spegelbild av samhället och fungerar alltså inte isolerad. Vi vuxna måste göra upp med vår hälsosyn.

Vi får inte glömma att de unga har förebilder i oss vuxna och då främst i de vuxna som finns nära dem, föräldrar, släktingar, vuxna vänner. De vuxna är viktiga för de unga, men de har blivit osynliga och därmed otydliga. Andra vuxna förebilder är lärare, annan skolpersonal, fritidsledare, servicepersonal. De är också viktiga, men inte lika viktiga som de som står dem närmast. Av dessa ser de unga mer, men även de är otydliga i sin utslätade roll som objektiva, neutrala, toleranta specialister på barn och unga.

En förändrad hälsosyn hos de unga, en aktiv hälsomedvetenhet, kan inte födas ur intet, i varje fall inte ur teorier. Den föds ur aktiva - hälsoaktiva - förebilder, från de som står dem närmast. Det räcker alltså inte att skolans personal representerar en annorlunda hälsosyn. Vill vi ha en förändring, så får hela vuxenvärlden ställa upp på den. Och det brådskar. Framtiden börjar idag.

För oss som arbetar i skolan måste hälsoarbetet alltså börja hos och med oss själva. När vi blivit klara med vår egen hälsosyn är det dags att börja arbeta med eleverna. Samtidigt skall vi inse att skolan är en del av samhället och börja arbeta aktivt med att även där föra in vår nya hälsosyn. Det blir ett dubbelarbete, men det är nödvändigt.

Denna hälsosyn kommer med nödvändighet att påverka skolhälsovårdarnas arbetsmetoder. Om vi vill ge vårt arbete en markerad hälsoprofil är det viktigt att ta upp till diskussion om det arbetssätt som hittills varit vårt är det riktiga.

Skall ett effektivt hälsoarbete vara individriktat eller skall vi börja arbeta mer kollektivt? Kan ett intensifierat arbete på andra områden än där vi arbetar i dag innebära vinster för elevernas hälsa? Kan vi hjälpa eleverna till en aktiv hälsomedvetenhet utan att gå ut

från våra mottagningar och in i miljöarbete på skolan och även ut från skolan till elevernas närmiljöer? Skolpsykologer och skolkuratorer är båda på väg från ett individinriktat till ett mer kollektivt inriktat arbete. Är det en väg även vi skolhälsovårdare skall beträda eller kan vi fortsätta på den gamla individbotande? Vilket tjänar på sikt eleverna bäst?

Vi bör ta upp diskussionen om innehållet i arbetet och pröva om det finns nya vägar, som kanske är effektivare än de vi går på nu. Det är inte en fråga om förändringar för sin egen skull utan om förändringar som positivt kommer eleverna till del.

Bland de hälsofrågor som jag personligen bedömer som synnerligen viktiga ligger drogfrågorna i topp. Under flera år har det funnits en tendens att betrakta narkotikafrågan som det största hotet mot människors - och där särskilt unga människors - hälsa. Det har bildats många myter kring unga människor och narkotika och de har fixerats starkt. Alkoholproblematiken har kommit i skymundan. Jag anser att det är hög tid att lyfta fram den och se vad det egentligen handlar om: för människorna i vårt samhälle är det den viktigaste hälsofrågan. Den är särskilt viktig för de unga människorna, som i den nära framtiden är vårt samhälles vuxna. Den höga alkoholkonsumtionen i vårt samhälle tolkar jag som ett tecken på illabefinnande. Det handlar alltså inte om drogen som ett privat problem utan om drogen i samhället, där just förändringarna i detta samhälle kan vara en viktig orsak till ett uttalat drogbruk.

Vi skolhälsovårdare bör arbeta seriöst med drogfrågorna - inte falla in i den allmänna gnällkören och ge näring åt de myter som finns om droger och drogbrukare och kanske särskilt om unga människor och deras umgänge med droger.

I stället för att exempelvis synbarligen passivt upprepa frasen att drogbruket, missbruket och drogdebuten sker i allt yngre åldrar, vilket ju inte några undersökningar från 70-talet bekräftar, så bör vi ta oss en aktiv fundering - som leder till handling - över varför ett stigande antal tonårsflickor, 15-16-åringar - de sista åren avsevärt ökat sin alkoholkonsumtion!

Samlevnadsfrågor möter vi i vårt dagliga arbete. De har en mycket nära koppling till drogfrågorna. Vi dricker för att klara av att vara tillsammans. Och därför klarar vi det inte.

Min uppfattning är att det finns en sexuell olust bland människor i vårt samhälle inte minst bland unga flickor. Hur pojkarna har det vet vi egentligen inte. Samlevnadsfrågor talar vi lättast med flickor om, därför att vi låter samlevnad gälla preventivmedel. Och dessa är ju kvinnliga. Den sexuella olusten försöker vi dölja genom en skenbar öppenhet och med en tilltagande exploatering av kvinnan - inte minst av den unga kvinnan som har den mest utsatta positionen i vårt samhälle.

Sammanfattningsvis vill jag hävda att ett aktivt hälsoarbete utfört av oss vuxna i skolan och riktat till eleverna med nödvändighet måste börja med oss själva.

Vi skall göra upp med våra egna drogvanor. Vi måste förstå att vårt eget umgänge med droger av alla de slag är av betydelse för våra barns inställning till och umgänge med olika droger. Löser vi våra problem och konflikter med droger, blir det naturligt för nästa generation att göra det också.

Men det är inte givet att de väljer samma droger!

Vi skall sluta intala oss att missbruksproblem kan informeras bort. Men vi skall fortsätta att informera, medvetna om att detta är en del av vad som vi kan göra. Vi skall också lära oss att inse att fakta vid information är annat än medicinska, biologiska, kemiska fakta. Fakta är också hur människor har det i vårt samhälle. Fakta är också att bekämpa den mytbildning om unga människor, som vi omhuldar så ömt.

Slutligen: vi vuxna skall bli synliga, tydliga vuxna. Och vuxna som är positivt intresserade för våra barn. Att vara en tydlig vuxen betyder inte att vara en auktoritär vuxen. Men det betyder att våga visa sig med styrka och svaghet och bry sig om sina barn som den vuxne varit med om att sätta till världen. Vi måste ta ansvar för våra tidigare handlingar!

Hur dagens tonåringar har det och får det i en vuxen framtid handlar om oss vuxna - vad vi aktivt eller passivt gör av våra liv. Och vad vi gör av våra barns liv.

Artikeln ingår i Liber UtbildningsFörlagets skriftserie Hälsan i skolan nr 1: "Eleven, hälsan och skolan", 1979.

LITTERATUR

Ann-Katrin och Bo Eneroth:
Den sexuella olusten
Liber 1978

Barbro Lennéer-Axelson:
Kärlök
W&W 1979

Rita Liljeström:
Uppväxtvillkor
Liber 1976

Pia Milton:
Kvinnomissbruk
Rabén & Sjögren 1979

Wilhelm Reich:
Den sexuella revolutionen
Pan/Nordstedts 1971

Rapp
194
313/83

10/11
12/11

